

UNIVERZITA PARDUBICE

Filozofická fakulta

**Vybrané sociálně-demografické poměry židovských obyvatel
v Lipníku nad Bečvou v 17. století**

Jakub Kovář

Bakalářská práce

2021

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

Ve Zlíně dne 26.7 2021

Jakub Kovář

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu práce PhDr. Vítězslavovi Prchalovi, Ph.D za odbornou spolupráci při vypracování této bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval všem, kdo mi svými radami, připomínkami a zkušenostmi pomohli při sběru informací a přispěli tak k napsání této práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá dějinami sociálně-demografických aspektů a vývojem počtu židovského obyvatelstva v Lipníku nad Bečvou v 17. století v souvislosti s jejich hospodářskou rentabilitou. Pomocí statistických pramenů je možné posoudit, do jaké míry Židé prospívali nebo naopak strádali. V menším měřítku jsou zde na pozadí židovské problematiky představeny dějiny města Lipníka nad Bečvou, jehož součástí Židé byli. Rovněž nastíním vnitřní strukturu židovské obce a její aškenázské styky. Pro úplnost taky uvádím pár příkladů soudních sporů s křesťany.

Klíčová slova:

Židé, 17. století, dějiny, Lipník nad Bečvou, demografie

Annotation

The bachelor's thesis deals with the history of socio-demographic aspects and the development of the Jewish population in Lipník nad Bečvou in the 17th century in connection with their economic profitability. Using statistical sources, it is possible to assess the extent to which Jews have prospered or suffered. On a smaller scale, the history of the town of Lipník nad Bečvou, of which the Jews were a part, is presented here against the background of Jewish issues. I will also outline the internal structure of the Jewish community and its Ashkenazi relations. For completeness, I also give a few examples of lawsuits against Christians

Keywords:

Jews, 17th century, history, Lipník nad Bečvou, demography

OBSAH

Úvod	1
<i>Geografická poloha Lipníku nad Bečvou</i>	<i>2</i>
<i>Období 17. století v Markrabství moravském</i>	<i>3</i>
1 Kritická analýza pramenů a literatury	6
<i>1.1 Prameny.....</i>	<i>6</i>
<i>1.2 Současný stav bádání o Židech na Moravě a v Lipníku nad Bečvou pro 17. století ...</i>	<i>7</i>
<i>1.3 Reflexe tématu v odborné literatuře</i>	<i>13</i>
2 Židovské osídlení v Lipníku nad Bečvou	16
<i>2.1 Obraz židovského osídlení na Moravě v průběhu 17. století a jeho determinanty... </i>	<i>16</i>
<i>2.2 Podoba lipnického židovského osídlení.....</i>	<i>18</i>
<i>2.3 Vybrané demografické charakteristiky židovské komunity</i>	<i>21</i>
3 Právní postavení Židů.....	24
<i>3.1 Právní postavení Židů na Moravě v 17. století.....</i>	<i>24</i>
<i>3.2 Právní postavení Židů v Lipníku nad Bečvou v 17. století.....</i>	<i>27</i>
4 Sociální stratifikace lipnických židovských obyvatel	31
<i>4.1 Vedení komunity.....</i>	<i>31</i>
<i>4.2 Zámožnější vrstva</i>	<i>32</i>
<i>4.3 Řemeslníci, hospodáři a židovští podnikatelé.....</i>	<i>33</i>
<i>4.4 Cizinci.....</i>	<i>35</i>
5 Přírodní katastrofy.....	36
6 Případy soudních sporů s Židy	39
Závěr	41
Seznam pramenů a literatury.....	43

Úvod

Osídlování Židů v Lipníku nad Bečvou mělo zprvu co dočinění s jejich vyhnáním z královských moravských měst kolem poloviny 15. století. Tato města si už jejich přítomnost na místních trzích nepřála, a proto byli Židé nuceni najít si nový domov. Jedním z jejich cílových měst bylo i město Lipník nad Bečvou, jež bylo zeměpanským městem, které za ochranný příplatek umožňovalo nově příchozím azyl, neboť samo v tom spatřovalo hospodářskou výhodu. Z geografického hlediska byla neblížeji královská města Olomouc a Uničov směrem na severozápad, Přerov směrem na jihozápad a Nový Jičín směrem na východ. Můžeme tedy předpokládat, že spousta tamních Židů se později usídlila v Lipníku.

Počet Židů rostl přímo úměrně s tím, jak se jim obecně dařilo za panování Maxmiliána II. a Rudolfa II. V této době vznikla místní synagoga, rituální lázeň (1562)¹ a celkově se ustálilo rozmístění a rozsah židovské komunity ve městě. Lipničtí Židé nikdy netvořili uzavřené ghetto, ale byli roztroušeně situováni převážně podél ulice Pernštýnská (dříve Židovská a Chrámová), kde domy přímo navazují na městské opevnění, a dále v ulici Stará, kde shodou okolností byl také katův dům. S ohledem na toto rozmístění je třeba konstatovat, že Židé skutečně neobývali exponovaná místa, ani místa, kde se nacházely sakrální stavby², čímž splňovali předpoklad k bydlení v jakémkoliv poddanském městě raného novověku. Nicméně je (vzhledem k dobové praxi) pozoruhodné, že zde nebyli nijak zvlášť separováni od majoritního obyvatelstva.

Vývoj židovské komunity v Lipníku v období 17. století bude podrobně rozebrán na příkladech jednotlivých pramenů doplněných informacemi z odborné literatury. Cílem této práce je zaměřit se převážně na představení lipnické židovské komunity ve vybraných sociálně demografických kontextech v rámci období 17. století, protože právě tehdy Židé čelili významným událostem, a to jak z hlediska vnitřního uspořádání, tak i vnějších okolností, které na ně měly nemalý dopad. Příkladem jsou přírodní katastrofy, války

¹ DUŠEK, Bohuslav. Židovstvo v Lipníku v 17. století, in: *Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, ročník 12, Kroměříž 1930, s. 75-77.

² Lipník v tomto případě nebyl jediným městem na Moravě, kde by Židé byli umístěni u vstupních bran města. Podobně tomu bylo i v hanáckém Kojetíně, které je co do velikosti zhruba stejně velkým městem jako Lipník. HANÁK, Rostislav. *Kojetínští Židé a povstání roku 1887*. Olomouc 2015. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra historie, s. 5.

ohrožující Židy na jejich majetku, živnostech či přímo životech, dále je třeba zmínit také nastavení práv a povinností Židů, jimiž se měli řídit.

Analýzou soupisů obyvatel a privilegií majitelů panství helfštýnského, jimiž byli Bruntálští z Vrbna (v námi sledovaném období do roku 1621) a poté rakouský šlechtický rod Ditrichštejnů, se práce bude snažit objasnit, zda je možné hovořit v případě Lipníka o spojitosti mezi dynamikou vývoje obyvatelstva, jeho ekonomickou stabilitou/nestabilitou a sociálními faktory (vystěhovalectví, přistěhovalectví, bytová situace). Z toho lze také vyvodit, jaké faktické postavení Židé měli, zda byli to spíše řemeslníci, obchodníci, učitelé anebo intelektuálové. Zajímavé je také zkoumat, jak si v Lipníku vedly komunitní autority, tedy rabíni.

O velikosti židovské komunity se toho moc neví, ačkoli to byla již od raného novověku co do počtu jedna z největších komunit na Moravě. Tato židovská komunita téměř v každé historické epoše tvořila třetinu obyvatel města. Proto se práce věnuje i excerpci dat o židovských domech, na nichž můžeme dokázat, jak se pravděpodobně Židům v Lipníku 17. století dařilo. K dokreslení těchto údajů výborně slouží i urbáře, kde se například dozvíme sociální skladbu Židů, zastoupení jednotlivých pohlaví, ale také odkud a za jakých podmínek se sem Židé přistěhovali, a naopak kvůli kterým důvodům město opustili.

Geografická poloha Lipníku nad Bečvou

Historické město Lipník n. B. se nachází v centrální části moravského území vymezené prostorem Moravské brány, přičemž z jižní strany se rozprostírají nedaleké Beskydy a ze severu se vypínají Oderské vrchy, jež dále předznamenávají hory Jeseníky. Lipníkem již od pravěku vedla důležitá obchodní stezka vedoucí z polského Slezska dále na jih k Jadranskému moři. Z toho můžeme usuzovat, že město bylo dobře strategicky situováno na jedné z nejdůležitějších zemských tras, a z čehož také patřičně těžilo ve svůj prospěch. Ovšem finanční prosperita, kterou město oplývalo ze své výhodné polohy na obchodní stezce, nebyla zdaleka jediným průvodním jevem, jež se k tomuto místu pojí. Morava odpradáвна byla tranzitní zemí, a toto adjektivum nemá náhodou, neboť při pohledu na geologický profil území, zjišťujeme, že je v okolí hranic mnohem přístupnější než sousední Čechy, jež trpěly a zároveň v období hrozících válečných konfliktů byli chráněni pásem hor, které tvořily přirozené hranice tohoto království. Oproti tomu dolnomoravský a hornomoravský úval

společně s moravskou bránou tvoří jakýsi přírodní koridor, odkud se dá pokračovat dál v několika směrech.

Města, která leží poblíž zemských cest, byla využívána ve službách císařské armády jako zásobárna důležitých surovin tzv. kvartýry anebo jako zimní rezervoár. Pochopitelně takové dočasné ubytování bylo velmi nákladné a narušovalo veřejný pořádek ve městě. Kromě toho vojáci s sebou většinou zavlekli různé nemoci či škůdce, jakým mohou být například vši a někdy také epidemie moru, protože se stále přesouvali z místa na místo a došli do kontaktu s mnoha protivníky. Stezka, po které se přesouvala vojska i obchodníci, se neobešla bez strážných sídel, jež sloužily jako opěrné body na Moravě a zaručovali obyvatelům v jejich bezprostřední blízkosti ochranu před nájezdy nepřátel země, ale i obyčejných lapků. V případě Lipníku nad Bečvou se jedná o Helfštýn, který patří mezi největší hradní komplexy v Českých zemích. Jakmile se blížila nepřátelská vojska, obyvatelé města se nejprve schovali u sebe ve staveních, v kostele, ale třeba i v Helfštýně, pokud byly zbořeny městské hradby.

Když už hovoříme o městském opevnění, k jeho zbudování došlo za časů bohatého česko-moravského rodu Pernštejnů na konci 15. století a stavební práce byly ukončeny zhruba o 50 let později³. Podél celé jeho délky 1137 m protékala říčka Loučka, která napájela jeden z hradních příkopů, aby bylo město lépe chráněno⁴. Městské opevnění je z hlediska židovské komunity v Lipníku nad Bečvou klíčové, protože chránilo její domy, které splývaly se západní částí hradeb v jeden celek

Období 17. století v Markrabství moravském

Vystihnout anebo se alespoň pokusit o uchopení komplexních společenských změn, které probíhaly po dobu 17. století, je nelehký úkol. Musíme si uvědomit, že snad neexistovala jediná společenská oblast, která by v této době neprošla zásadními změnami. Měly dalekosáhlý dopad a troufám si říct že i transformační účinek. Ať už jmenujeme konjunkturu stavovského státu před bitvou na Bílé hoře 8.11.1620 po zbankrotování (vešlo ve známost pod pojmem kalada) absolutistické Habsburské monarchie ve 20. letech, jež fakticky prosazovala etatizaci veškeré lidské činnosti ve spolupráci s protireformační ideologií převáděnou do

³ Lipník nad Bečvou: naše město 2016. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2016, s. 409

⁴ Tamtéž

praxe náboženského života od těch nejnižších vrstev obyvatel – poddaných, po ty nejzámožnější – dvorská šlechta.

Proč vlastně docházelo k takovým změnám? Šlechtický stav v předbělohorských Českých zemích byl převážně evangelického vyznání, které se dále dělilo do několika směrů jako byl kalvinismus či utrakvismus, který by se s nadsázkou dal označit jako počestěná verze luteránství, čímž však nechci tvrdit, že by zde nebyli věrní luteráni, protože právě v Lipníku nad Bečvou máme doklady o všech těchto náboženských skupinách neřkuli frakcích⁵. Existují doklady o sporech mezi utrakvisty a luterány ve městě, které byly zcela běžným jevem, a když opustíme od konfliktní atmosféry mezi příslušníky různých konfesí, tak v rámci systémových změn nastolených vítězstvím císařské armády a jejich následnému zdisciplinování nekatolických území, která stále odporovala, neměl Lipník zrovna výhodnou pozici. Docházelo k tomu, že město za začátku třicetileté války lavírovalo mezi tím, jestli se přidat k protestující šlechtě nebo císařské straně, protože ačkoliv byl majitel helfštýnského⁶ panství, tehdy defensor a jeden z předních členů prozatímního direktoria – protestantského vyznání, byl po bitvě na Bílé hoře uvězněn a za nejasných okolností před vykonáním jeho trestu zemřel⁷. A než se tato informace dostala lipnické městské radě, všichni obyvatelé žili v domnění, že se stále musí bít za protestantskou stranu a tím se vystavili přímému střetu s procísařskými vojsky. Lipník byl však téměř celý protestantský, což můžeme dokázat na zprávách jezuitů z rekatolizačního úsilí kardinála Františka z Dietrichštejna, který zde pozval členy řeholního řádu bezprostředně poté, co mu bylo lipnické panství společně s hranickým a drahotušským darováno císařem Ferdinandem II za jeho služby monarchii⁸. Stalo se tak 16. 4. 1622 a za čtyři měsíce, tedy v srpnu jezuité začali zjišťovat náboženskou situaci ve městě, a

⁵ Krška, Ivan. Archiv města Lipníka nad Bečvou. Ivan Krška. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 41, č. 1 (1991), s. 10

⁶ Název panství byl odvozen od tehdejšího sídla vrchnostenské kanceláře na hradě Helfštýn. Ke změně názvu na Lipnické panství došlo po přestěhování kanceláře za nového majitele panství - kardinála Františka Dietrichštejna v roce 1626 – z: Maloň, Lubor. *Putování dějinami. Město Lipník v proměnách staletí*. Maloň, Lubor. Lipník nad Bečvou : Město Lipník nad Bečvou, 2008. 21 s.

⁷ Krška, Ivan. Archiv, (1991), s. 16.

⁸ VAŇÁK, Bohumil, ed. et al. *Nikoli nejmenší na Moravě: kniha o Lipníku nad Bečvou: [sborník statí a vzpomínek k oslavám 700. výročí vzniku Lipníka nad Bečvou]*. V Lipníku nad Bečvou: Městský národní výbor, 1965. s.46

přišli na to, že se zde nachází pouze pět katolíků⁹. K tomu, aby byli všichni co nejdříve konvertováni ke katolictví, byli zde nasazeni i vojáci, kteří měli dohlédnout na dodržování celého procesu, což obyvatelům ztrpčovalo život, neboť za ně museli platit nemalé finanční částky v situaci kterou si sami nezvolili, ale byla jim nekompromisně vnucena.

To samozřejmě nevytvářelo třecí plochy pouze v městském prostředí, ale i v těch nejvyšších kruzích reprezentované domácí šlechtou, jež si nepřála, aby autorita vládce měla přílišný vliv na vnitřní záležitosti jednotlivých zemí, tedy i Moravy. Moravská šlechta se však zpočátku k revoltujícím náladám v královských Čechách nehlásila, neboť tu nebyla vůle pro takové rozhodnutí.

⁹ MALOŇ, Lubor. *Židé v Lipníku nad Bečvou*. [Telč]: Dobrý důvod, z.s. ve spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově, p.o. pro město Lipník nad Bečvou, 2019. s. 25

1 Kritická analýza pramenů a literatury

1.1 Prameny

Historické prameny, z nichž předkládaná práce vychází, pocházejí zejména ze sbírek Státního okresního archivu Přerov, konkrétně pak z fondu Archiv města Lipník nad Bečvou – pro mou práci jsou podstatné zejména záznamy z městských privilegií, v nichž je zmíněna i židovská problematika, a poddanské seznamy. Další relativně objemná skupina pramenů je obsažena v Zemském archivu Opava – tamější fond Velkostatek Lipník nad Bečvou obsahuje prameny primárně účetního charakteru.

Z dalších skupin pramenů, podstatných pro studium daného tématu, jmenujme urbáře, které jsou nedocenitelným zdrojem informací ke studiu právních poměrů i dějin správy. Pro Lipník je relevantním urbář helfštýnského panství z roku 1609, předepisující dávky a platy. V tomto česky psaném urbáři (parciálně se v něm objevuje i němčina a latina) však chybí začátek a další část záznamů k Lipníku.¹⁰ Další cenné informace pro vytvoření představy o židovské komunitě v Lipníku a její struktuře poskytuje urbář panství helfštejnského, obsahující informace pro období po roce 1609.¹¹ Urbář panství helfštýnského z roku 1688 obsahuje na svém začátku celkový sumář veškerých obyvatel lipnického panství podle jednotlivých skupin obyvatel a vesnic. V tomto seznamu jsou zmíněni i Židé, pro které je určena částka k zaplacení (pagi) ve výši 117 zl.¹²

Užitečným pramenem pro výzkum sociálních a demografických poměrů židovské komunity jsou lánové rejstříky. Vizitace židovské komunity probíhala v období mezi lety 1656 až 1676, přičemž z výsledného pramene lze vydedukovat, že rozložení živností bylo v židovské obci velmi pestré.¹³ Informace o platech a povinnostech Židů, smlouvy s nimi, seznamy Židů v Lipníku a další poskytuje Soupis Židů v Lipníku z roku 1618.¹⁴ Z dalších

¹⁰ Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZAOO), fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 249, urbář panství helfštýnského z r. 1609.

¹¹ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 4003, urbář panství helfštejnského.

¹² ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 250, urbář panství helfštýnského z r. 1688.

¹³ Moravský zemský archiv v Brně (MZA), Lánové rejstříky – Lipník nad Bečvou, kart. 176, inv. č. 188, sign. 176.

¹⁴ Státní okresní archiv Přerov (SOkAPr), Archiv města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-1, Soupis Židů v Lipníku z r. 1618.

soupisů, které poskytují informace o lipnické židovské komunitě, jmenujme Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z roku 1650,¹⁵ Soupis židovských hoferů a hospodářů v Lipníku z roku 1655¹⁶ anebo Soupis židovských domů v Lipníku z roku 1656.¹⁷

Nelze opomenout prameny listinného charakteru, jako jsou například privilegia – v tomto kontextu zmiňme privilegium, které bylo Židům roku 1656 uděleno Ferdinandem Ditrichštejnem a které upravuje poměry výše činže, zřízení školy a soudní praxi pro pře mezi Židy a křesťany.¹⁸

Z výše uvedených informací je možné vyvodit, že pramenná základna pro poznání sociálních a demografických charakteristik židovské komunity v Lipníku je poměrně široká a umožňuje hlubší poznání dané problematiky.

1.2 Současný stav bádání o Židech na Moravě a v Lipníku nad Bečvou pro 17. století

Pro téma židovské komunity v městském prostředí v polovině 17. století je třeba rozlišit několik specifíků, a to přehled literatury o městech kolem 30. leté války, dosavadní výzkum v oblasti židovství a Židů pro toto období na území Markrabství moravského. Co se týče bádání o raně novověkých městech, tak to se dlouze drželo klasické klasifikace témat dle sociálních elit či hospodářské stratifikace. Oživení tohoto historického zaměření přišlo zejména v 80. letech 20. století, kdy regionální historiografie zkoumala nejenom stručný přehled o městech, ale současně s moderními proudy nahlížela na dějiny měst z pohledu nových historických přístupů - kulturní antropologie či mikrohistorie.

Do 90. let 20. st. se převážně jednalo o přehledové práce, od kterých se zcela nikdy neopustilo, avšak byly postupně nahrazovány kvalitnějšími a důkladnějšími syntézami používající například metodu komparace, a to i na konkrétní teritoria. I přesto nevzniká zde

¹⁵ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-9, Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z r. 1650.

¹⁶ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 639-3, Soupis židovských hoferů a hospodářů v Lipníku nad Bečvou z r. 1655.

¹⁷ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 639-2, Soupis židovských domů v Lipníku z r. 1656.

¹⁸ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 223, sign. 58, privilegium Františka Ditrichštejna židovské obci, 1656.

tolik prací o raně novověkých městech v porovnání s jinými evropskými zeměmi a tím značně trpí metodologická část, jež není zpřehledněna.

Ačkoliv města nebyla přímo zavlečena do stavovského povstání, přesto byla silně postihnuta státními zásahy, tomu se například věnuje především z politického hlediska monografie Marka Durčanského: *Česká města a jejich správa za třicetileté války, zemský a lokální kontext*¹⁹. Vedle toho máme syntetičtější pojetí středoevropského prostoru v díle Jaroslava Millera: *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*²⁰, které poznamenává rozpor mezi vnitřním vedením města a modernizací, jež přicházela zvenčí. Pravděpodobněji však převažují témata tuzemského charakteru podle posledních badatelských počínů²¹.

Pokud bychom měli zhodnotit vědeckou pozornost tématu 30. leté války, tak ponejvíce narazíme na hospodářské, politické či válečné ukazatele. Všechny tyto složky lidské společnosti jsou pro dané období vzájemně provázané, neboť války by se bez usilovného vedení politických struktur neobešly a neméně důležitou úlohu sehrálo i hospodářství bez něhož by bylo ztěžší možné financovat nákladné války. Potlačené národní uvědomění po porážce protestantů na Bílé Hoře způsobilo značný nezájem o studium této epochy známé jako doba temna. Teprve ve 20. století, kdy se zdá, že je porážka českého národa na Bílé hoře zapomenuta v důsledku nové události a sice Mnichovské dohody, se vynořují nová paradigmatata. Byla zde potřeba vypořádat se s přechodovou fází českých dějin (1650-1740), kdy jsou čeští stavové postupně cíleně upozadováni centrálními a zemskými úřady, což bylo právně zakotveno v dokumentu Obnoveného zřízení zemského, který byl vydán pro Moravu v roce 1628 a obecně znamenal nadvládu katolické víry ve službách státu a absolutistické moci panovníka.

¹⁹ ĐURČANSKÝ, Marek. *Česká města a jejich správa za třicetileté války: zemský a lokální kontext*. Marek Đurčanský. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2013. 411 s. : barev. il., faksim.

²⁰ MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Miller, Jaroslav. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 461 s. (Česká historie. 16.)

²¹ VOREL, Petr. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*. Petr Vorel. Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 2001. 248 s., il.mp.. Dále objemná práce jihočeského historika Václava Bůžka; BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH, Josef HRDLIČKA, Josef KRÁL, Pavel NOVOTNÝ, Miroslav SMÍŠEK, Rostislav BEZECNÝ, Zdeněk Cerman, Ivo DIBELKA, Jaroslav GAŽI, Martin HLAVÁČEK, Petr MAREK, Marie SEMOTANOVÁ Eva, VYBÍRAL Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 1025 s. : il. (Česká historie. ; 22.). V posledních letech oceňovaná dlouholetá práce od KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.. I. – VII. díl, A-G /*. Karel Kuča. Praha : Libri, 1996-2011. 874 stran : ilustrace, fotografie, mapy.

Protestanté měli na výběr ze dvou možností, buď to mohli konvertovat nebo se vystěhovat ze země. Židé sehrávaly v této důležité době významnou finanční oporu panovníka, a tak jim byli obnovovány stará privilegia a větší možnosti v oblasti obchodování. Nicméně i jich se dotkla válka citelně, protože tím, že byly pomyslnou poslední záchranou v nouzi, byl na ně podle toho také vyvíjen tlak. Následkem takového zacházení často zchudli až do té míry, že se z nich stala přítěž pro danou obec a nehledě na toto hledisko Židé také bojovali jako obránci měst, když už nebylo vyhnutí, takže se to na jejich celkové populaci výrazně projevilo.

Díla, jež spadají tematicky do 30. leté války jsou tedy intenzivně probírána a dlouho zde nebyl zájem historiků o poválečné zachycení historické reality. Tato skutečnost byla dána přirozenou potřebou vyrovnat se s jednotlivými dějinnými procesy ať už šlo o zestátnění společnosti, monopolizovanou katolickou církev anebo zesilující absolutistický režim soustředěný především v osobě panovníka a jemu nejbližších rádců. Všechny tyto novátorské aspekty označovali nejen dobový ale i současní historiografové jako černou kapitolu českých dějin, neboť se v první řadě změnila struktura vrchnosti, kdy namísto domácích pánů usídlených na svých panstvích, ve většině případů byla dosazena cizí šlechta císařem Ferdinandem II, čímž si tak jednak kupoval přízeň a silnou pozici ve státě a jednak se chtěl odvděčit několika statečným a hlavně úspěšným vojevůdcům, kteří se zasloužili o porážení vzbouřenecké armády.

Zatímco konflikty 30. leté války společně s dějinami měst jsou současnou historiografií široce zastoupeny, schází nám podobná základna o Židech zejména v pozdějších fázích 17. století. Jsou spíše součástí větších monografií o městech a jejich historii nebo jsou jen tak mimochodem zmíněni okrajově. Během 20. století v Čechách a na Moravě tedy žádné větší spisy na téma Židů 17. století nevznikaly, protože dobově zde bylo přáno spíše hmotné kultuře z pozice většinové společnosti a tzv. pozitivistické a marxistické historii. Ovšem existovaly zde alespoň dvě významnější vědecké pracoviště zabývající se židovskou otázkou pod názvem *Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Tschesischen Republik*, působící v letech 1928-1948 pod vedením prof. Samuela Steinherze žijícího v Brně a Pražské židovské muzeum. Nejprve si rozebereme činnost moravského pracoviště, na nějž navazuje občanské sdružení Společnost pro dějiny Židů v České republice „znovuzaložené“ v roce 2001. Nynější aktivita společnosti se také odborně zabývá zkoumáním, zpracováním a prezentací o Židech v České republice teď i v minulosti a snaží se celkově přispět k židovské kultuře a Židům jako takovým. Témata se intenzivně vážou k Moravě, a to především pro 16-17. století. Nemůžeme

se ani divit tomuto zaměření, když některé oddíly archivních fondů panství jako třeba Uherský Brod, Kroměříž či Lipník nad Bečvou jsou natolik rozsáhlé, že je na nich stále co objevovat a různě je interpretovat. Nové neotřelé badatelské přístupy generují aspekty židovského života, vztahy křesťanů a Židů v hospodářství i mezilidských interakcích a dávají je do zajímavých souvislostí. Čerpají často ze zeměpanských, stavovských nebo soudních knih, protože poskytují materiál potřebný ke statistickým vyhodnocením.

Druhým nejčastěji bádaným teritoriem je Praha, kde je velký počet archiválií, díky čemuž mohou vznikat pozoruhodné práce jako například móda či politika pražského ghetta na konci 17. století doktorky Lenky Matušíkové²². Za zmínku rozhodně stojí také bohatá dokumentace purkrabského úřadu, v níž najdeme informace o peněžních transakcích Židů v Čechách.

Sdružení taktéž paralelně spolupracuje na několika významných mezinárodních projektech, mezi něž můžeme řadit zpracování krakovského celního rejstříku, z něhož se můžeme dozvědět něco o druhu zboží, jež zde kolovalo nebo původu obchodníků atd. Celkově nám pomáhá pochopit, jak fungoval židovský dálkový obchod. Co největší počet listinného a pramenného materiálu k dějinám Židů v Českých zemích zkoumá projekt *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica* (BMSJ), jež je součástí mezinárodního projektu *Germania Judaica IV*, na kterém se podílí odborníci z Německa, Rakouska, Maďarska a Česka²³. Projekt běží od roku 1999 a věnuje se období 1520-1650 v Německu a 1520-1670 v Rakousku a Českých zemích.

Nicméně v posledních letech nastává obrat, kdy si historici uvědomili i svébytné pozice Židů během třicetileté války a i tzv. úředního antisemitismu. Velký podíl na změně těchto témat mají historici sdružení v Pražském židovském muzeu, které je hlavním vědeckým pracovištěm pro dějiny Židů v Čechách, avšak jejich badatelská činnost se neomezuje pouze na tento geopolitický prostor a tudíž si můžeme povšimnout témat týkajících se jak jednotlivých zemí Habsburské monarchie, tak i Svaté říše římské, což jsou ostatně státní celky, se kterými jsme měli úzký politický a náboženský vztah. Publikační činnost je zde kolektivně soustředěna od roku 1965 kolem sborníku *Judaica Bohemiae* vycházejícího dvakrát ročně. Židovskými raně novověkými dějinami Moravy se z autorů zabývá Alexandr Putík, jež se věnuje politickým, sociálním a náboženským aspektům, ale

²² MATUŠÍKOVÁ, Lenka. *Móda, nebo politika? Z uliček pražského ghetta na konci 17. století*. Matušíková, Lenka. In: *Inter laurum et olivam* / Praha : Karolinum, 2007 s. 753-757.

²³ React App. React App [online]. Dostupné z: <https://www.bmsj.eu/content/11>

třeba i mystické kabale, reformním snahám mesianistického hnutí apod. Naopak spíše hospodářskými dějinami v kombinaci se sociálními tématy řeší již zmiňovaná doktorka Lenka Matušíková, jejíž působištěm je Národní archiv, ale i tak úzce spolupracuje s židovským muzeem²⁴. Kulturně a umělecky zaměřené studie Jaroslava Kuntoše a Daniela Polakoviče, z níž se dovídáme zajímavosti o technologiích zpracování kovu nebo epigrafických památkách, již se na našem území dochovalo spoustu. Z nezávislých autorů rozhodně nelze opomenout Jiřího Kudělu, jehož vědecké práce najdeme povětšinou v odborných časopisech jako je *Český časopis historický* nebo *Folia historica Bohemica* spadající pod historický ústav Akademie věd České republiky. Pro moravské území jsou užitečné především práce *Poznámky k dějinám Židů v Habsburské monarchii v 16-19. století*²⁵ poukazující na nejdůležitější celozemské nařízení a zabývající se také židovským osídlením. Dále přehledová studie *Judeus papuer* sledující sociálně-hospodářské postavení Židů v Českých zemích.

Zvláštní postavení zaujímá historik Pavel Kocman a jeho plodné příspěvky k dějinám Židů jak v Čechách, tak i na Moravě. Široký badatelský záběr můžeme vidět v jeho pracích, jež publikují i výše zmíněné odborné pracoviště ve svých sbornících. Ve studii *Kardinál Ditrichštejn a moravští Židé*²⁶ poukazuje na šlechtické vystupování v roli významného státníka v převratné době 1. pol. 17. století vůči Židům. Autor také publikuje německé studie často o statistických údajích, na kterých se snaží nastínit židovské osídlení daných lokalit²⁷.

Opomenout bychom neměli v souvislosti s dějinami Židů ani odbornou literaturu pro Lipník nad Bečvou. Z obecnějších děl Židovské památky v Čechách a na Moravě od Jiřího Fiedlera, z něhož se dovídáme užitečné informace o zdejších dvou hřbitovech a druhé nejstarší synagoze v Česku²⁸. Židé jsou ale obecně pro Lipník málo probádaní²⁹. Výjimku

²⁴ MATUŠÍKOVÁ, Lenka. *K dějinám Židů v českých zemích*. Lenka Matušíková. Vydání první Praha : Národní archiv, 2015. 426 stran

²⁵ KUDĚLA, Jiří. *Poznámky k dějinám Židů v habsburské monarchii v 16.-19. století*. Kuděla, Jiří. *Folia Historica Bohemica* 16, (1993,) s. 7-33

²⁶ KOCMAN, Pavel. *Kardinál Ditrichštejn a moravští židé*. Pavel Kocman. In: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba : XXIX. mikulovské symposium, 11.-12. října 2006 / V Mikulově : ČR-Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově ; V Brně : Muzejní a vlastivědná společnost, [2006] s. 135-148.

²⁷ KOCMAN, Pavel. *Die jüdische Besiedlung Mährens im Jahre 1667: Die Steuererklärungsbriefe zur Haussteuer*. Pavel Kocman. In: *Judaica Bohemiae / Praha : Židovské muzeum v Praze* 40, (2004 [vyd. 2005],) s. 149-224.

²⁸ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1992. s. 200

tvoří například dvojice archivářů z okresního archivu Přerov – Jiří Lapáček a Miroslav Marada. Lapáček je se svým regionálně kulturním zaměřením úzce spjat se studiem pramenů Přerovska a přilehlého okolí. Oproti tomu Marada osciluje mezi všeobecnými dějinami a analýzami konkrétních pramenů, kdy zkoumá osídlení Židů v Lipníku na lánových rejstřících, a přitom vyzdvihuje zdejší významné osobnosti³⁰. Když ještě zůstaneme u přerovského archivu, tak někdejší vedoucí Ivan Krška se zasloužil nebývalou měrou o zpřístupnění a upřesnění inventáře města Lipníka³¹. Na jednotlivých obdobích upozorňuje na nejdůležitější prameny a tím badatelům usnadňuje orientaci ve fondu. Nedocenitelným je také dosud nejobsáhlejší dílo o židovské komunitě z pera doktora Feiwela Hillela působícího v Lipníku ve 20. letech 20. stol³². Dokumenty, z nichž vycházel již dnes z převážné většiny neexistují nebo se nachází v archivu židovské obce³³.

V době, kdy poslední rabín v Lipníku psal své význačné dílo, které můžeme bez nadsázky označit jako komunitní židovskou matriku pro 17. století, vznikly taky moravské

²⁹ Opět se potvrzuje teze, že jsou Židé ne jednotlivých místech nedostatečně rozebráni. Příkladem budiž PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Pěkný, Tomáš. 2. přeprac.vyd. Praha : Sefer, 2001. 702 s. Sonda zevnitř 50 židovských obcí, kdy je ale časové těžiště práce v moderních dějinách MILLER, Michael L. - Míčková, Klára *Moravští Židé v době emancipace*. Michael L. Miller ; z anglického originálu Rabbis and revolution: the Jews of Moravia in the age of emancipation ... přeložila Klára Míčková. Vydání první Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 358 stran. Pro poznání ghetta KLENOVSKÝ, Jaroslav. Budovy židovských institucí v moravských ghettech. Klenovský, Jaroslav. In: *Židé a Morava : sborník příspěvků přednesených na konferenci konané 11. listopadu 1998 v Kroměříži / Kroměříž : Muzeum Kroměřížska, 1999 s. 80-82.*

³⁰ MARADA, Miroslav. *Dějiny židovské obce v Lipníku nad Bečvou do třicetileté války ve světle archivních pramenů*. In: *Lipník nad Bečvou: naše město 2016*. Lipník nad Bečvou : Město Lipník nad Bečvou, 2016. s. 32-39 a dále MARADA, Miroslav. *Osobnosti spjaté se židovskou obcí v Lipníku nad Bečvou*. In: *Lipník nad Bečvou : naše město 2016*. Lipník nad Bečvou, 2016. s. 40-43. Publikace s názvem *Lipník nad Bečvou: naše město 2016* vyšla z podnětu místních historiků a městské rady. Jedná se o přehledovou knihu s výzkumy či kulturním děním ve městě. Mimo Maradovy kapitoly se zde dozvíme informace synagoze a židovských domech, jejich vybavenosti a rozmístění.

³¹ KRŠKA, Ivan. *Archiv města Lipníka nad Bečvou*. Ivan Krška. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 41, č. 1 (1991), s. 1-112.

³² HILLEL, Feiwelel. *Die Rabbiner und die Verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert: ein Beitrag zur Geschichte der mährischen Judenheit*. I. Teil, <<Das>> 17. und 18. Jahrhundert. Mähr.-Ostrau: R. Färber, 1928. 171 s.

³³ *Lipník nad Bečvou: naše město 2016*. *Lipník nad Bečvou*: Město Lipník nad Bečvou, 2016. 431 stran

noviny *Jüdische Volksstimme*³⁴ zabývající se především později dělnickými problémy mezi Židy. Novinám se podařilo prosadit v celé Habsburské monarchii a i v dalekém Lvově přetrvávala jejich činnost po rozpadu tohoto soustátí. Všeobecně zde autoři přijímali názor, že byli moravští Židé oproti haličským více akulturováni.

Úroveň historiografie raně novověkých Židů se nepochybně zlepšuje, ale je třeba poznamenat, že konstruování této historické skutečnosti se potýká s celou řadou složitých pozic. Tím se třeba myslí nedávné brutality páchané za II. světové války na Židech, od kterých se nám těžko oprošťuje, abychom se dokázali dívat na historickou realitu té které doby bez zbytečného patosu. Navíc ujasnění si zdali jsou v této době Židé bráni jako svébytný národ nebo jako minorita na okraji společnosti, podle toho totiž musíme dbát na správný tvar slova Židé (národ)/židé(společenská skupina). Rovněž bychom měli rozlišovat mezi aškenázskými (německé země, střední, východní a západní Evropa) Židy a sefardskými (Španělsko, oblast Středozeří), neboť jsou mezi nimi menší rozdíly. Aškenázové jsou ortodoxnější, za to však měli větší sklon k asimilaci s majoritní společností.

1.3 Reflexe tématu v odborné literatuře

V následujících odstavcích stručně shrnu reflexi problematiky Židů v Lipníku nad Bečvou v období raného novověku v odborné literatuře. Pro zadané téma není mezi odbornými monografickými publikacemi české provenience dostupný takový titul, jenž by se tomuto tématu věnoval jakožto samostatnému nebo alespoň dominujícímu problému – některé publikace se však touto problematikou zabývají parciálně. V případě odborných příspěvků do sborníků a periodik je situace příznivější. Jelikož není účelem této kapitoly představit vyčerpávající výčet veškeré literatury, zmiňující zadané téma, budu se věnovat titulům, které problematiku Židů v Lipníku nad Bečvou za raného novověku reflektují nejobsáhleji, popřípadě které obsahují pro mou práci nejvíce relevantní informace.

Z odborných monografií, které toto téma zpracovávají, uvedme publikaci *Židovské památky Lipníku nad Bečvou* od Jaroslava Klenovského, která obsahuje stručný popis historického vývoje židovské obce v Lipníku nad Bečvou, prezentuje vývoj počtu obyvatel a seznamuje s vybranými významnými osobnostmi židovské obce. Badatelsky užitečnou pomůckou je soupis domů židovské čtvrtě v Lipníku nad Bečvou.³⁵ Další publikací

³⁴*Jüdische Volksstimme: Unparteiisches Wochenblatt*. Brünn 1900-1934

³⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Židovské památky v Lipníku nad Bečvou*, Olomouc 2000.

zpracovávající toto téma je titul *Židé v Lipníku nad Bečvou* od Lubora Maloně, který obsahuje (kromě popisu židovských památek) i stručné vylíčení dějin židovské obce v Lipníku nad Bečvou. Ačkoli se kniha soustředí spíše na období šoa, poskytuje cenné informace i k dějinám raného novověku.³⁶ Zmínky o židovské obci v Lipníku nad Bečvou nalezneme i v publikacích syntetického charakteru, jako je například kniha Jiřího Fiedlera *Židovské památky v Čechách a na Moravě*³⁷ anebo *Historie Židů v Čechách a na Moravě* od Tomáše Pěkného.³⁸ Z cizojazyčných publikací jmenujme titul Fiewela Hillela, konkrétně příspěvek *Die Rabbiner und die verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert*, zabývající se rabíny a významnými rodinami židovské komunity v Lipníku v období raného novověku.³⁹

Téma Židů v raně novověkém Lipníku nad Bečvou lépe reflektují články v odborných periodikách a příspěvky ve sbornících. Miroslav Marada ve studii *Demografický obraz židovských obcí v Lipníku nad Bečvou a v Hranicích v polovině 17. století* stručně prezentuje vývoj židovského osídlení na příkladu dvou židovských obcí na Moravě.⁴⁰ Marada je rovněž autorem kapitoly v knize *Lipník nad Bečvou: Naše město 2016* – konkrétně se jedná o kapitolu *Dějiny židovské obce v Lipníku nad Bečvou do třicetileté války ve světle archivních pramenů*, kde komentuje zejména postižení židovské komunity válečnými útrapami a vztah Dítřichštejnů k Židům.⁴¹ Ke starším příspěvkům, věnujícím se židovstvu v Lipníku raně novověkého období, patří studie kratší *Židovstvo v Lipníku v 17. století* Bohuslava Duška.⁴²

Jiří Lapáček se ve svém příspěvku *Poznámky k separaci Židů v Lipníku nad Bečvou* zabývá zejména translokačním zákonem a jeho realizací v Lipníku, přičemž upozorňuje na spisový materiál, který obsahuje korespondenci mezi panským hejtmanem, majitelem panství a krajským hejtmanem. Pro mou práci je tento příspěvek relevantní z toho důvodu, že autor

³⁶ MALOŇ, Lubor, *Židé v Lipníku nad Bečvou*, Telč 2019.

³⁷ FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.

³⁸ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

³⁹ HILLEL, Fiewel, *Die Rabbiner*.

⁴⁰ MARADA, Miroslav, *Demografický obraz židovských obcí v Lipníku nad Bečvou a v Hranicích v polovině 17. století*, in: *Židé a Morava: sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska 11. listopadu 2009*, Kroměříž 2010, s. 28-33.

⁴¹ MARADA, Miroslav, *Dějiny židovské obce v Lipníku nad Bečvou do třicetileté války ve světle archivních pramenů*, in: *Lipník nad Bečvou: Naše město 2016*, Lipník nad Bečvou 2016, s. 32-40.

⁴² DUŠEK, Bohuslav, *Židovstvo v Lipníku v 17. století*, in: *Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, ročník 12, Kroměříž 1930, s. 75-77.

popisuje praktickou implementaci nařízení, přičemž zmiňuje nálady, které akt vyvolal ve společnosti a na problematické aspekty řešení celé situace.⁴³

Další stručnou studií postihující dějiny židovské komunity raně novověkého Lipníku je příspěvek Jana Štěpána *Příspěvek k poznání přerovské, lipnické a hranické židovské komunity k roku 1619*, který reflektuje výpovědní hodnotu vybraných pramenů Státního okresního archivu v Přerově.⁴⁴ Pro poznání sociálních a demografických poměrů lipnických Židů je přínosná i studie *Budovy židovských institucí v moravských ghettech* od Jaroslava Klenovského, která se sice nevěnuje situaci přímo ve zkoumané lokalitě, poskytuje však obecnou představu o obvyklé dispozici moravských židovských obcí.⁴⁵

Pavel Kocman se ve svém příspěvku *Die Juden im ersten erhaltenen mährischen Kataster-Lahnregister* zabývá výpovědní hodnotou Lahnových registrů jakožto pramene, který poskytuje významné informace o struktuře a rozsahu židovského osídlení na Moravě.⁴⁶ Z dalších cizojazyčných studií můžeme jmenovat příspěvek autora Fiewela Hillela *Geschichte der Juden in Lepnik*, popisující minulost a dobovou současnost moravské židovské komunity.⁴⁷

Z výše uvedeného rozboru relevantní literatury k zvolenému tématu práce lze vydedukovat, že ačkoli jsou jednotlivé aspekty tématu zpracovány v odborné literatuře monografického charakteru i v příspěvcích v odborných časopisech a sbornících, komplexní a obsáhlejší zpracování tématu sociálních a demografických poměrů židovské komunity v Lipníku nad Bečvou v 17. století nebylo dosud publikováno. Předkládaná práce má proto potenciál pomoci tuto mezeru vyplnit.

⁴³ LAPÁČEK, Jiří, Poznámky k separaci Židů v Lipníku nad Bečvou, in: *Židé a Morava: sborník z konference konané v listopadu 1996 v Kroměříži*, Kroměříž 1997, s. 27-30.

⁴⁴ ŠTĚPÁN, Jan. Příspěvek k poznání přerovské, lipnické a hranické židovské komunity k roku 1619, in: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2003, s. 5-6.

⁴⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav, Budovy židovských institucí v moravských ghettech, in: *Židé a Morava: sborník příspěvků přednesených na konferenci konané 11. listopadu 1998 v Kroměříži*, Kroměříž 1999, s. 80-82.

⁴⁶ KOCMAN, Pavel, Die Juden im ersten erhaltenen mährischen Kataster-Lahnregister, in: *Judaica Bohemiae*, Praha: 2003, s. 104-191.

⁴⁷ HILLEL, Fiewel, Geschichte der Juden in Lepnik, in: *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1929, s. 301-307.

2 Židovské osídlení v Lipníku nad Bečvou

Ve druhé kapitole předkládané práce se budu zabývat židovským osídlením v Lipníku nad Bečvou, přičemž se zaměřím na vybrané demografické faktory, jejichž vývoj je možné zachytit na základě dostupných historických pramenů (jedná se zejména o lánové rejstříky, urbáře a další prameny podobného charakteru). V první podkapitole stručně shrnu obraz židovského osídlení na Moravě tak, jak se utvářel v průběhu 17. století, a poukážu na determinanty, které jeho vývoj ovlivňovaly. Následující dvě podkapitoly se již budou věnovat samotnému lipnickému židovskému osídlení.

2.1 Obraz židovského osídlení na Moravě v průběhu 17. století a jeho determinanty

V průběhu třicetileté války nedošlo k zásadnějším změnám ve struktuře moravského židovského osídlení. V souvislosti s obtížnějšími ekonomickými podmínkami a vojenskými akcemi můžeme říci, že válečné události a útrapy s nimi spojené urychlily procesy, jež v židovských obcích probíhaly. To vedlo na jedné straně k zániku konkrétních židovských obcí či k jejich koncentraci (přesunu menších osad do okolních větších obcí) a na straně druhé k vzniku nových obcí. Válečné akce se v případě některých židovských čtvrtí projevíly v nutnosti jejich přesunu. V této souvislosti Klenovský konstatuje, že židovské čtvrti byly často umístěny těsně u hradeb opevněného města, přičemž větší židovské obce se nacházely spíše vně zdí. V souvislosti s válečnými aktivitami se však některé židovské obce přesunuly do bezpečnější polohy za hradbami města.⁴⁸

Pěkný konstatuje, že v období třicetileté války trpěli Židé stejně či hůře než křesťané. Byli vystaveni náboženské intoleranci, zažili hlad i mor, významně na ně doléhaly i přímé válečné útrapy, jako kontribuce, nájezdy žoldnéřů a pogromy – právě Lipník byl v tomto kontextu jednou z nejpostiženějších obcí. Židům se nevyhnul ani všeobecný úbytek obyvatelstva, který byl kompenzován migrací z okolních zemí. Co se týče ekonomické situace Židů, konstatuje autor, že ačkoli významnější jednotlivci bohatli, ghetta obecně chudla.⁴⁹

⁴⁸ KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska*, Praha 2018, s. 18-19.

⁴⁹ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 88.

Do struktury moravského židovského osídlení významným způsobem zasáhlo sněmovní usnesení z roku 1650. Na základě tohoto příkazu měli být vypovězeni všichni Židé, kteří nebyli usazeni na daném místě před počátkem roku 1618. Jedním z důvodů tohoto kroku bylo to, že oběma zemským sněmům vadila starší židovská privilegia, na která se Židé často odvolávali v případě menšího i systematického nebezpečí. Podle interpretace Pěkného se jednalo zejména o znovunastolení vztahu Židů k panovníkovi jako královského regálu – panovník si v tomto kontextu vyhrazoval právo kontrolovat pokusy o založení nových obcí a mohl stávající obce více zdanit.⁵⁰

Breuer a Graetz (na rozdíl od jiných autorů) nedávají toto sněmovní usnesení do přímého kontextu s Chmelnického povstáním – to může vést ke konstatování, že usnesení mohlo být spíše než reakcí na příliv uprchlíků z Polska obecným regulačním opatřením státní správy. Autoři popisují zástupy Židů migrujících na západ, které se usazovaly mimo jiné i na Moravě – tato migrace však dle jejich zjištění existovala už dříve, v období Chmelnického povstání její příliv pouze zesílil. Další zesílení migračního přílivu bylo spojeno s polsko-švédskou válkou v období mezi lety 1654 a 1660⁵¹ a také s vypovězením Židů z Vídně roku 1670.

Po vestfálském míru roku 1648 udělil císař jako protihodnotu za finanční podporu v době války židovské obci privilegium, jež dlouho tvořilo základ právního postavení Židů v českých zemích. Podle tohoto majestátu mohli Židé zůstat na všech místech, která odedávna obývali, přičemž nesměli být vypovězeni bez císařského souhlasu. V rozporu s tímto privilegiem se roku 1650 český sněm usnesl, že Židé mohou v českých zemích sídlit jen tam, kde žili již před rokem 1618, popřípadě kde byli usazeni na základě zvláštního císařského povolení. I když se císař proti tomuto usnesení postavil reskriptem z roku 1652, některé městské rady se pokoušely Židy ze svých obcí vypudit.⁵² V období mezi lety 1679 až 1726 probíhal boj proti židovskému živlu v českých zemích, přičemž tento boj podporoval i panovnický dvůr. Příčinou této politiky byla zejména snaha redukovat počet Židů v zemi (jejich množství po roce 1648 významně stoupl s příchozími migranty).⁵³

⁵⁰ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 89-90.

⁵¹ BREUER, Mordechai – GRAETZ, Michael, *Deutsch-jüdische Geschichte in der Neuzeit, Band I, Tradition und Aufklärung 1600-1780*, München 2000, s. 100-101.

⁵² FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 14.

⁵³ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 92.

Co se týče velikosti židovského osídlení, je tato otázka na základě dostupných historických pramenů pouze obtížně zodpověditelná. Kocman uvádí, že dle příznávacích berních listů na Moravě v období mezi lety 1585 a 1592 bylo evidováno kolem 1 400 až 1500 dospělých osob a dětí nad deset let židovského původu.⁵⁴ K období mezi lety 1670 až 1679 Slavík napočítal 927 osedlých židovských domů a 252 domů pustých.⁵⁵ Pokud využijeme Radimského koeficient, podle kterého můžeme v případě židovského obyvatelstva na Moravě operovat přibližně s devíti osobami na židovské obydlí,⁵⁶ dojdeme k závěru, že v druhé polovině 17. století mohlo být židovské obyvatelstvo až několikanásobně početnější než na konci století předcházejícího. Je však nutné si uvědomit, že tento výpočet má spíše charakter odhadu.

Israel konstatuje, že překotný růst počtu moravských (potažmo i českých) Židů byl tolik patrný zejména z toho důvodu, že nastal v období stagnujícího či klesajícího počtu obyvatel v různých částech kontinentální Evropy.⁵⁷ Heilig dodává, že moravská židovská populace v některých obcích v tomto období velikostně dokonce krátce přesáhla počet křesťanů.⁵⁸

2.2 Podoba lipnického židovského osídlení

Klenovský konstatuje, že většina domů v židovské obci sloužila k obytným účelům – zbývající část byly domy služeb (obchodní krámy a řemeslnické dílny) a budovy institucí. Tyto budovy institucí byly zastoupeny v závislosti na velikosti židovské čtvrti. Větší židovské obce měly radnici (středisko samosprávy), která byla umístěna obvykle ve středu nebo na významném místě. Radnice většinou obsahovala kancelář, zasedací sál, archiv, často i školní třídu, byt rabína nebo kantora a zimní modlitebnu.⁵⁹ V Lipníku nad Bečvou je s židovským osídlením spojena ulice Pernštýnská, která nesla v historii pojmenování Židovská. Tato ulice je situována v západním okruhu městských hradeb, lze tedy konstatovat, že její umístění

⁵⁴ KOCMAN, Pavel, Die jüdische Besiedlung Mährens an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts nach den Steuereklärungen der mährischen Stände, *Judaica Bohemiae* 41, 2005, s. 169.

⁵⁵ SLAVÍK, František Augustin, Židé na Moravě po třicetileté válce, *Časopis Matice moravské* 16, 1892, s. 64.

⁵⁶ RADIMSKÝ, Jiří, Vývoj obyvatelstva na Moravě do r. 1857, *Vlastivědný věstník moravský* 1, 1946, s. 75-76.

⁵⁷ ISRAEL, Jonathan I., *European Jewry in the Age of Mercantilism, 1550-1750*, London-Portland 1998, s. 134.

⁵⁸ HEILIG, Bernhard, *Eine mährische Stadt und ihrer Ghetto*, Brno 1932, s. 10.

⁵⁹ KLENOVSKÝ, Jaroslav, Budovy židovských institucí v moravských ghettech, in: *Židé a Morava: sborník příspěvků přednesených na konferenci konané 11. listopadu 1998 v Kroměříži*, Kroměříž 1999, s. 80-82.

v rámci dispozice města nebylo neobvyklé. V této oblasti se Židé usazovali pravděpodobně již v závěru 15. století (dodejme, že zde stojí jedna z nejstarších synagog v českých zemích).⁶⁰

Ke konci 16. století se lipnická židovská komunita významně rozšířila. Jak konstatuje Marada, třicetiletá válka zastavila rozvoj celého města, tedy i židovské obce. Židovská komunita byla postižena stejnou měrou jako křesťanské obyvatelstvo – polovina židovských domů v Lipníku byla poničena, narušeny byly i hospodářské vztahy. Novou vedoucí šlechtou města se stali Ditrichštejnové, kteří byli k Židům poměrně tolerantní a obnovili jejich staré výsady.⁶¹ Židovskou zástavbu poničil i požár v centru města roku 1633, při kterém bylo zničeno sedm židovských domů, přičemž šest jich bylo poničeno. Jedním ze zničených domů bylo obydlí klenotníka, u nějž měla židovská obec právě část svého zlata a stříbra za účelem vyčištění kvůli nastávajícímu svátku – tyto cennosti byly zničeny.⁶²

Během třicetileté války byla židovská obydlí poškozována, protože vojáci předpokládali, že Židé jsou bohatí. K rabování přispívala i poloha židovských obydlí poblíž městských bran a podél hradeb. Podle Maloně bylo před švédskými vpády v Lipníku zničeno pět židovských domů a v průběhu švédských vpádů sedm domů. V tomto období bylo součástí židovské čtvrti dvacet pět osedlých a devět pustých domů.⁶³

Z roku 1650 pochází Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku, kde můžeme rozlišit rozčlenění domů – respektive jejich majitelů – do několika kategorií: na usedlé, lhotníky a pusté.⁶⁴ Jako lhotníci (nově příchozí obyvatelé, kteří byli vrchností na nějakou dobu osvobozeni od placení za držbu půdy) jsou v seznamu uvedeni Abraham Pečínka, Izák Eisigl a Mojžíš Izrahel. Jako pusté byly označeny domy lipnických Židů, jejichž jména jsou shrnuta do tabulky níže.

⁶⁰ SCHENK, Zdeněk – MIKULÍK, Jan, Archeologické objevy v Lipníku nad Bečvou, in: *Lipník nad Bečvou: Naše město 2016*, Lipník nad Bečvou 2016, s. 22.

⁶¹ MARADA, Miroslav, Dějiny židovské obce v Lipníku nad Bečvou do třicetileté války ve světle archivních pramenů, in: *Lipník nad Bečvou: Naše město 2016*, Lipník nad Bečvou 2016, s. 39.

⁶² MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008, s. 27-28.

⁶³ Tamtéž, s. 32

⁶⁴ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-9, Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z r. 1650.

Tab. č. 1: Seznam majitelů pustých domů

Abraham na Valouškově (přesunul se do Strážnice)	Jakub Šnurl aneb Černý	Mojžíš Šajer
Alexander Šajer	Josef Muňka	Nechman Kramář
David Markus	Lewek Dřevostickej	Regina vdova
Chaim Žid	Mayer Flaš (přesunul se do Vídně)	Starého Mojžíše syn
Izák Jadelů syn	Mojžíš Markus	

Zdroj: SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-9, Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z r. 1650.

Jako usedlí židovští majitelé nemovitostí jsou označeni lipničtí obyvatelé, kteří jsou shrnuti v následující tabulce.

Tab. č. 2: Seznam majitelů osedlých domů

Abraham Matzl	Jakub Josef	Mojžíš Kulka
Aizyglů dům („jsou v něm nyní muzikanti“)	Jakub Přerovskej	Mojžíš Kramář
David Krejčí	Jakub Selig	Mojžíš Samek
David z Kelče	Jakub Sraul	Mojžíš Šajer („sou na něm zeťové jeho“)
Eliáš Matzl	Josef Krejčí	Obecní dům židovský, kde rabín zůstává
Izák Kramář („má opravovat“)	Markus Krejčí („sou na něm zeťové jeho“)	Stará Samková („Jakub Daniel jest na něm“)
Izrahel Hiršel	Markus Mayer („zlej dům“)	Šmaul Řezník

Zdroj: SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-9, Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z r. 1650.

Komparací tohoto soupisu s ostatními prameny, popisujícími stav židovského osídlení v Lipníku, jsem zjistil, že některé z domů nebyly v tomto soupisu jmenované. Konkrétně se jednalo o dům Icika Aronů, Abela Šmaula, Abrahama Žalmana, Jakuba Mojžíše, Davida Jičínského a Abrahama Podštátského.

Na základě Soupisu židovských domů v Lipníku z Archivu města Lipník nad Bečvou lze konstatovat, že od roku 1656 směli Židé obývat čtyřicet čtyři domů. Tento pramen je uveden slovy „*konsignací domův neb gruntův židovskejch usedlejš i pustějch v okršku zdí města knížetčího Lipníka se vynacházejících, jakž níže následuje*“, z čehož lze vyvodit, že tento soupis je členěn na majitele domů osedlých a pustých. K tomuto roku dle něj evidujeme třicet tři obývaných domů a patnáct domů pustých⁶⁵ (připomeňme, že dle soupisu z roku 1650 bylo ve městě dvacet jedna osedlých židovských domů a čtrnáct domů pustých). Vývoj židovského osídlení významně ovlivnila nepříznivá ekonomická situace židovské obce, která se ocitla (stejně jako celé město) ve finanční tísni a válkou poničené domy se tak dařilo opravovat pouze velmi pomalu. Někteří členové židovské komunity se navíc rozhodli z válkou zpusťšeného města odejít do Vídně.

Další soupis osedlých a pustých domů na lipnickém panství pochází z roku 1667, kdy byla v Lipníku učiněna vizitace za účelem domovní daně. Ve výsledném soupisu je uvedeno třináct usedlých židovských hospodářů a dvacet jedna majitelů židovských domů, nacházejících se ve špatném stavu. Šest menších domů ve špatném stavu bylo označeno za pusté.⁶⁶ Lze tedy konstatovat, že situace v kategorii osedlých domů od posledního sčítání více méně stagnovala – naopak pustých domů významně ubylo. Vysoký je poměr židovských domů, které se nacházely ve špatném stavu – můžeme uvažovat, že příčinou byly přetrvávající finanční obtíže židovské obce. Zajímavým poznatkem je, že židovská čtvrť nebyla izolovaným a jasně diferencovaným ghettem, které bychom našli ve většině moravských měst – židovské domy se naopak nacházely rozesety kromě Pernštýnské ulice i mezi křesťanskými domy v jiných ulicích města.

2.3 Vybrané demografické charakteristiky židovské komunity

Podle Maloně žilo na konci 16. století na helfštýnském panství třicet pět ženatých a patnáct svobodných židovských mužů.⁶⁷ Lipenští Židé měli poměrně dobré postavení – byli pod ochranou své vrchnosti a disponovali poměrně velkým množstvím privilegií, která jim

⁶⁵ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 639-2, Soupis židovských domů v Lipníku z r. 1656.

⁶⁶ Moravský zemský archiv v Brně, D2 – Rektifikační akta, inv. č. 241-b, sign. 176, Domovní daň – soupis osedlých a pustých domů na lipnickém panství, město Lipník nad Bečvou, r. 1667.

⁶⁷ MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008, s. 32.

navíc byla průběžně rozmnožována. Například za vrchnostensví Pernštejnů získali židovští řezníci zvláštní privilegium. Za třicetileté války se však situace lipenských židů významným způsobem zhoršila. V říjnu roku 1622 Španělé z Valdštejnovy armády Lipník vypálili, přičemž bylo zabito několik lidí a poničeno nemnoho domů – prameny však přesná čísla neuvádí, nelze tedy zjistit, jakou měrou tato událost zasáhla do velikosti židovské komunity. V následujících letech (1623-1624) postihla Lipník morová epidemie, která si vyžádala pravděpodobně osm set obětí – o dopadech na židovskou komunitu však není v pramenech opět ani zmínky.⁶⁸

Obecně lze jako významný determinant vývoje židovského osídlení označit nařízení českého zemského sněmu z roku 1650, kterým bylo nařízeno stěhování Židů. Jak konstatuje Pěkný, moravský zemský sněm toto nařízení oddaloval, aby byl získán potřebný čas. Ferdinandův nástupce Leopold platnost usnesení sice potvrdil, jako hraniční datum však stanovil rok 1657, přičemž v mnoha případech stávající rozsah židovského osídlení uznal.⁶⁹

K roku 1650 evidujeme dle Soupisu pustých a osedlých židovských domů v Lipníku 356 Židů ve třiceti třech osedlých domech.⁷⁰ Oproti stavu z konce 16. století se tedy židovská komunita významně rozrostla. Soupis Židů v Lipníku z téhož roku poskytuje informace o počtu dětí – dle tohoto pramene mělo být v Lipníku k roku 1650 celkem osmdesát šest chlapců a osmdesát jedna dívek.⁷¹ Nelze však s jistotou konstatovat, zda v prvním jmenovaném pramenu byly do celkového počtu 356 Židů zahrnuty i tyto děti. Na základě analýzy těchto pramenů lze dále vyvodit, že poměr mezi pohlavími byl v lipnické židovské komunitě poměrně vyvážený. Podle Kuči bylo roku 1530 v Lipníku osmnáct povolených rodin a v roce 1589 již třicet šest povolených rodin.⁷²

Dalším jevem, který mohl potenciálně ovlivnit velikost lipnické židovské obce, byli uprchlíci z let 1648 až 1651 – na základě dostupných informací lze konstatovat, že Židé z východu přicházeli ještě dlouho po Chmelnického povstání. Osobně se domnívám, že na tyto události reagovalo i privilegium Ferdinanda knížete z Ditrichštejna, kterým byla židovské

⁶⁸ MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008, s. 27.

⁶⁹ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 90-92.

⁷⁰ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-9, Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z r. 1650.

⁷¹ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-8, Soupis Židů v Lipníku z r. 1650.

⁷² KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 3. díl, Kolín-Míro*, Praha 1998, s. 497.

obci udělena výše řádné činže, zřízení školy, výše pohřebného, kterým byl určen počet židovských domů v městě, masných krámů, dovozu a šenkování vína ve městě, a které se týkalo i mnohých dalších záležitostí.⁷³ Toto privilegium působí v kontextu nařízení z roku 1650 skoro jako obrana Židů. V době Chmelnického povstání nepřicházeli polští a ukrajinští Židé do města ve větším houfu, ale spíše jednotlivě – v rámci pramenů z Archivu města Lipník nad Bečvou nejsou tito příchozí řádně postihnuti. Podobného charakteru nabyla židovská migrace v období mezi lety 1654 a 1660, kdy probíhala polsko-švédská válka, a kolem roku 1670, kdy došlo k odsunu vídeňských Židů.

Další demografické údaje, zejména pak počty zemřelých a narozených Židů, by bylo možné získat z matričních záznamů – pro období 17. století však nejsou takové prameny v Archivu města Lipník nad Bečvou k dispozici. Ze Soupisu Židů v Lipníku z roku 1650 lze získat alespoň přibližný obrázek o porodnosti v rámci židovské komunity, která byla poměrně vysoká. V témže prameni je uvedena zmínka o nových příchozích z Polska – je možné, že se jednalo o první migranty, kteří opouštěli Polsko pustošené Bohdanem Chmelnickým.⁷⁴

⁷³ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 223, sign. 58, privilegium Františka Ditrichštejna židovské obci, 1656.

⁷⁴ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 641-8, Soupis Židů v Lipníku z r. 1650.

3 Právní postavení Židů

Druhá kapitola bakalářské práce bude věnována právnímu postavení Židů. Obdobně jako v rámci předcházející kapitoly seznámím v první části stručně s právním postavením Židů na Moravě v průběhu 17. století, přičemž výtýčím jeho základní milníky. Následně se budu zabývat právním postavením lipnických Židů v témže období.

3.1 Právní postavení Židů na Moravě v 17. století

V průběhu třicetileté války byly Židé na straně Habsburků, kteří jim za jejich hospodářské a finanční služby rozšířili privilegia. Díky loajalitě Židů vůči panovnickému rodu mohl posilovat růst ghett.⁷⁵ Ferdinandovi II. Židé platili nemalé částky – zavázali se k půjčce dvaceti čtyř tisíc zlatých, které však židovská obec neměla k dispozici a sama se musela zadlužit a platit úroky. Důsledkem toho byli Židé nuceni přistoupit na podstatné zvýšení daní královské komoře (pro Moravu to bylo do roku 1627 dvanáct tisíc zlatých), přičemž další nemalé částky padly na běžné i mimořádné platby, kontribuce či dary. Za to vše měli Židé zaručenou a královskými edikty potvrzenou ochranu.⁷⁶ Roku 1629 došlo u moravských Židů k uvolnění v obchodu a v řemeslech.⁷⁷

Privilegium z roku 1629 bývá označováno jako Magna charta moravského židovstva. Ferdinand II. udělil Židům v tomto roce tyto milosti a svobody:⁷⁸

- kromě Schutzgeld byli Židé osvobozeni od jiných kontribucí, daní a poplatků s výjimkou vrchnostenských dávek,
- Židům bylo povoleno navštěvovat výroční a týdenní trhy v královských městech a v jiných místech Markrabství moravského,
- mýta a cla měli Židé platit v totožné výši jako křesťané,
- bylo zakázáno obstavování Židů kvůli cizím dluhům,
- Židům bylo povoleno pobývat na všech místech, kde dosud přebývali,

⁷⁵ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 80.

⁷⁶ Tamtéž, s. 83.

⁷⁷ Tamtéž, s. 84.

⁷⁸ MILLER, Michael, *Moravští Židé v době emancipace*, Praha 2015, s. 34.

- Židům bylo povoleno, aby se mohli vyučit jakémukoli řemeslu a provozovat jej v rámci své komunity,
- byla potvrzena platnost privilegií, určených Židům jeho předchůdci.

Privilegiem z roku 1629 bylo stanoveno placení ochranného poplatku (*Schutzgeld*) – v období let 1627 a 1631 odvedli moravští Židé sumu dvanácti tisíc zlatých, v roce 1632 kvůli válečným událostem jen tři tisíce zlatých, načež jim byl poplatek snížen na šest tisíc zlatých, jež měly být splaceny v letech 1633 až 1637 – k červnu 1637 byla odvedena jen polovina snížené sumy. Vymáhání *Schutzgeld* z židovské komunity bylo obtížné – židovské obce měly finanční problémy a jejich placení se muselo často i několikrát urgovat.⁷⁹

V průběhu války byli moravští Židé mimořádně zdaněni vojenskými kontribucemi. Od počátku stavovského povstání až do privilegia z roku 1629 byly na moravské Židy uvaleny tyto daně:⁸⁰

- červen 1618 – daň na vojenské účely jeden zlatý moravský z každého židovského domu,
- prosinec 1618 – daň na vojenské účely z hlavy ze ženatých Židů po dvou zlatých moravských a z neženatých po jednom zlatém moravském na rok 1619,
- srpen 1619 – povstalecký zemský sněm zdvojnásobil daň z prosince 1618,
- listopad 1622 – Židé měli platit deset zlatých moravských z každého domu,
- září 1623 – znojemský zemský sněm schválil daň na vydržování vojska v počtu deseti tisíc mužů za 1 610 000 zlatých (Židé měli splatit přes 12 %) – po námitkách, že tak vysokou sumu není od Židů možné vybrat, rozhodl císař, že má kardinál František Ditrichštejn zvolit, kolik budou Židé schopni uplatit,
- červenec 1624 – na moravském zemském sněmu císař požadoval po moravských Židech kontribuci padesát tisíc zlatých rýnských, stavové však povolili jen třicet tisíc zlatých za půl roku, což bylo odůvodněno špatnou hospodářskou situací Židů a potažmo celé země.

⁷⁹ d'ELVERT, Christian, Zur Geschichte der Juden in Mähren und Österreichisch-Schlesien mit Rücksicht auf Österreich-Ungarn überhaupt und die Nachbarländer, in: *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Bd. 30*, Brünn 1895, s. 171.

⁸⁰ KOČMAN, Pavel, Daňové zatížení moravských Židů v 16. a 17. století, *Židé a Morava 15*, 2009, s. 11-15.

Po skončení třicetileté války již panovnický rod židovské půjčky nepotřeboval s takovou naléhavostí, navíc byla židovská privilegia trnem v oku českému zemskému sněmu. Situaci komplikoval i příliv uprchlíků z Haliče před Chmelnického pogromy a švédsko-ruskými válkami.⁸¹ Z tohoto důvodu český zemský sněm roku 1651 židovské výsady opětovně zrušil (poté, co byla privilegia Židů roku 1648 konfirmována) a na panovníkovi Leopoldovi I. si roku 1681 vynutil vypovězení Židů z těch oblastí, které neobývali před rokem 1657 – toto opatření mělo primárně bránit rozšiřování židovského osídlení.⁸²

Roku 1650 vzniklo tzv. 311 ustanovení (Šaj takanot), které bývá označováno jako ústava židovstva. Byla ustanovena nadobecní organizace, zemská rada (vaad ha-medina), kterou úřady uznávaly jako židovský zastupitelský orgán a místní židovské obce (kehillot) ji přijímaly jako nejvyšší zákonodárný orgán moravských Židů. Tento orgán se scházel každé tři roky (poprvé roku 1650 v Kyjově) a řešil četné finanční, administrativní, náboženské a jiné záležitosti moravského židovstva jakožto celku.⁸³

Pěkný dodává, že na Moravě se situace pro Židy vyvíjela o něco příznivěji než v Čechách. Roku 1657 byla ze strany moravských královských měst jejich privilegia přiznána. Židé, kteří byli roku 1670 vyhnáni z Vídně pro údajnou kolaboraci s Turky, nacházeli nové útočiště v moravských židovských komunitách na severovýchodě.⁸⁴ Po vypuknutí války s Turky však byla židovská obec v období mezi lety 1663 a 1664 zatížena zvýšenými daněmi a mimořádnými kontribucemi. Roku 1665 byl zaveden nový kontribuční systém (daň domovní) – všechny domy ve městech a na vesnicích měly být rozděleny do tří tříd a dvanácti stupně berně (dva až deset zlatých).⁸⁵

⁸¹ KUDĚLA, Jiří, Poznámky k dějinám židů v habsburské monarchii v 16.–19. století, *Folia Historica Bohemica* 16, 1993, s. 8.

⁸² PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 98-90.

⁸³ MILLER, Michael, *Moravští Židé v době emancipace*, Praha 2015, s. 34.

⁸⁴ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 87.

⁸⁵ FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 14.

3.2 Právní postavení Židů v Lipníku nad Bečvou v 17. století

O právním postavení lipnických Židů se můžeme mnohé dozvědět z urbářů a písemných pramenů listinné povahy. Jedním z prvních právních aktů, determinujících právní postavení Židů, bylo rozhodnutí vrchnosti o tom, že Židé mají platit mýto z prodaných věcí, ale menší než cizí obchodníci. Šlo o reakci na spor mezi křesťany a Židy ohledně placení mýtného lipenskými Židy.⁸⁶ Maloň upozorňuje na privilegium, kterým roku 1603 povolil Jiří Bruntálský Židům vozit do města víno k příležitosti židovských svátků.⁸⁷ Z roku 1609 pochází urbář panství helfštýnského, ve které je evidován paušální poplatek od Židů dvacet 5 zlatých moravských z tohoto roku. K roku 1603 urbář uvádí příbytné ve výši 50 zlatých moravských, vánoční plat 150 zlatých moravských a k roku 1601 10 zlatých moravských o svátku Jana Křtitele. Jako běžný plat urbář uvádí jednu funtu šafránu odváděnou na sv. Jiří a sv. Václava a loje přepuštěného 10 kamenů. Důležitou informací poskytuje urbář k roku 1622, kdy měli být Židé pro svou neschopnost platit daň zavedenou za předcházejícího pána Jiřího Bruntálského od této daně osvobozeni.⁸⁸

Z roku 1656 pochází privilegium, které udělil lipnické židovské obci Ferdinand kníže z Ditrichštejna, a které se týkalo výše řádné činže, zřízení židovské školy, pohřbívání, počtu židovských domů, masných krámů, dovozu vína, sporů mezi Židy a křesťany, provozování řemesel a dalších záležitostí. Privilegium například deklarovalo, že Židé si mohou pohřbívat své mrtvé ve městě zdarma, nebo že „*by naše město Lipník nemělo od Židů požadovat nic jiného, než to, co dluží a stejně tak i v případě starého urbáře*“.⁸⁹

Urbář panství helfštýnského z roku 1688 poskytuje velmi detailní přehled plateb od celé židovské obce i od jednotlivých Židů. Na začátku urbáře je uveden sumář všech obyvatel lipnického panství dle jednotlivých skupin obyvatel a vesnic, přičemž jsou zde zmíněni i Židé, kteří zde mají uvedenou částku k zaplacení (pagi) ve výši 117 zlatých. V urbáři je dále uveden seznam židovských obyvatel, kterých se týká úrok Židů na úrokové sazbě města, i s konkrétní částkou (jde o tři nebo 18 krejcarů). Celková suma, která byla vybrána městských rychtářem od Židů, činila dle urbáře 3 zlaté a 3 krejcarey pro den sv. Jiří a stejnou sumu pro den sv.

⁸⁶ MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008, s. 7.

⁸⁷ Tamtéž, s. 32.

⁸⁸ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 249, urbář panství helfštýnského z r. 1609

⁸⁹ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 223, sign. 58, privilegium Františka Ditrichštejna židovské obci, 1656

Václava. Pro srovnání uveďme, že celková suma, která byla vybraná od všech měšťanů, činila pro den sv. Jiří 49 zlatých, 25 krejcarů a půl h. (a stejně tak pro den sv. Václava). Z toho můžeme vydedukovat, že Židé se podíleli na placení městské daně přibližně 6 %.⁹⁰

Dále urbář z roku 1688 uvádí speciální daně, určené například pro pohřby židovských chalupářů, pro židovské masaře, židovský špitál apod. Celková suma z těchto speciálních daní činila pro den sv. Jiří i pro den sv. Václava 6 zlatých, 35 krejcarů a 5 h. Pokud tuto cifru srovnáme s celkovou částkou, kterou zaplatili lipničtí (tj. 39 zlatých, 42 krejcarů a 4 h. pro každý z uvedených svátků), zjistíme, že Židé se podíleli na celkové daňové zátěži plnými 16 %. Urbář z roku 1688 také obsahuje daně za židovské domy, z nichž Židé zaplatili celkem v den sv. Jiří a sv. Václava po 20 zlatých, 24 krejcarech a 3 h. Celková suma za všechny lipnické měšťany činila 112 zlatých a 28 krejcarů, Židé tedy přispěli 18 % této daňové zátěže.⁹¹

Urbář z roku 1688 však poskytuje i jiný pohled na právní postavení lipnických Židů, než jen hledisko daňové. Obsahuje například informaci, že Židé měli povoleno pohřbívat členy své komunity, pokud to bylo v souladu s požadavky privilegia (v opačném případě mohli být potrestáni). Zajímavá je poznámka týkající se židovských řezníků, kteří měli v držení dva krámky a byli natolik úspěšní, že byli od úřadu pověřeni, aby dodávali maso i mezi křesťanské obyvatele města.⁹² Dle urbáře panství helfštejnského lze konstatovat, že Židé byli v této době zdaněni stejně jako křesťanští obyvatelé 18 krejcarů na sv. Václava i na sv. Jiřího, pokud měli dostatečný majetek.⁹³

Maloň dodává, že spory mezi Židy a křesťany v Lipníku obvykle nepřekračovaly hranici ústních stížností. Tato nevraživost se zvyšovala v obdobích zvýšeného napětí, kdy se křesťanské obci nedařilo, zatímco židovské ano. Spory panovaly i kolem židovských práv, která po ekonomické stránce ohrožovala lipenské měšťany. Jak lze konstatovat z dochovaných historických pramenů, v Lipníku v období 17. století nedošlo k žádnému pogromu či ozbrojenému útoku křesťanských obyvatel města proti Židům. Z větších sporů

⁹⁰ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 250, urbář panství helfštýnského z r. 1688

⁹¹ Tamtéž

⁹² Tamtéž

⁹³ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 4003, urbář panství helfštejnského

jmenujme situaci, kdy měšťtí mýtní žádali od Židů mýto ze všech věcí, které byly přenášeny přes městské brány (tedy i z těch, které byly jejich osobním majetkem).⁹⁴

Významnou problematikou byl v rámci Lipníku nájem mýt. Kolem roku 1629 vznikla snaha odstranit lipenské Židy z nájmu mýt. Kardinál s tímto nesouhlasil – uvědomoval si, že tento krok by Židy významně zasáhl a jejich příjmy by mohly klesnout až o polovinu.⁹⁵ Spory o to, zda má mýtné spravovat Žid nebo křesťan, panovaly ještě v roce 1651 – výsledek však není znám, víme pouze, že obecní rada stála na straně Žida a stará rada zase na straně křesťana.⁹⁶

Roku 1653 bylo Židům odebráno právo pálit kořalku – součástí dohody bylo i projednání pronájmu mýta, navrhované osoby však měly zaplatit 80 zlatých moravských do důchodu a 150 zlatých moravských do obecních dluhů, na což jim chyběly prostředky. Městská rada však neměla vhodnějšího kandidáta, než některého z Židů, proto nakonec svolila k pronájmu kořalečního šenku právě jim (za platbu 200 zlatých moravských ročně). Pronájem mýta byl určen na 300 zlatých moravských ročně bez ohledu na náboženský původ spravující osoby. V únoru 1654 byl nájem mýta zakázán Židovi a přisouzen jistému Matěji Knopovi.⁹⁷

Ve fondu Velkostatku Lipník nad Bečvou se nachází prameny, řešící „záležitosti Židů všeobecně“ v období mezi lety 1644 až 1768 – zde nalezneme k problematice právního postavení Židů například zápis, že „křesťané z obavy o své zdraví chtěli přísnější pravidla pro obchodování s židovským masem, neboť se doslechli ze sousedních Hranic, že tamní Židé prodávali otrávené maso. Na to se ale konšelé ohradili, protože by to bylo vůči Židům nespravedlivé“.⁹⁸

V souhrnu lze na základě studia archivních pramenů konstatovat, že poddanské dávky, platby a další povinnosti byly v Lipníku pouze v omezené míře placeny v naturáliích – zvykem bylo přecházet na peněžitou formu, která vedla k lepšímu a přehlednějšímu zdanění. Židé platili domovní daň, která se lišila dle velikosti domů – k nim byly připočítané i zahrady. Činži platili jak usedlí hospodáři, tak hofeři (podnájemníci). Dále se platilo za provozování

⁹⁴ MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008, s. 32.

⁹⁵ Moravský zemský archiv v Brně, RAD, inv. č. 492, 1629 IV 7, Nikolsburg, fol. 12r-13v.

⁹⁶ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 53, 1651, fol. 16v-17v.

⁹⁷ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 53, 1651, fol. 66r-67r.

⁹⁸ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 2297, sign. 66

jednotlivých řemesel (řezníci, krejčí, ševci). Z dalších plateb můžeme jmenovat platby za nevykonávání nějakých povinností (převedení roboty). Skutečnost, že nedocházelo k vážným sporům mezi Židy a křesťany, můžeme přičíst skutečnosti, že lipničtí Židé nebyli nikterak bohatí.

4 Sociální stratifikace lipnických židovských obyvatel

V závěrečné kapitole práce se budu zabývat sociální stratifikací lipnických židovských obyvatel. Tato kapitola bude rozdělena na podkapitoly, věnující se jednotlivým vrstvám židovské komunity – vedení komunity, zámožnější vrstvě obyvatelstva, nemajetné vrstvě a nově příchozím (cizincům) v rámci židovské obce.

4.1 Vedení komunity

Dušek konstatuje, že v čele židovské obce stál fojt (rychtář), kterým byl na počátku 17. století Israel, syn Löblův. Duchovním představitelem židovské obce byl rabi, jemuž stáli po boku rabinátní asesoři s titulem rabi, tvořící patrně náboženský soud, který vykonával i úkoly kazatelské nebo učitelské.⁹⁹ Dle Kocmana můžeme v Lipníku rozlišit dva typy rabínů – školského (Schulmeister), tedy učitele či duchovního malé obce, a synagogálního zpěváka (chazan), který vedl společné modlitby.¹⁰⁰ O židovské městské radě se zmiňuje urbář z roku 1655 i 1688¹⁰¹ a privilegium z roku 1656.¹⁰² K roku 1603 jsou zmíněni i fojt a židovští starší. Podle privilegia si mohli Židé přivést svého vlastního soudce, pokud došlo ke konfliktu mezi Židem a křesťanem.

Informace o významných rabínech, kteří patřili k duchovním vůdcům lipnické židovské komunity, získáme z rodinných adresářů, které zpracoval Hillel. Bohužel ani s tímto pramenem jako užitečnou badatelskou pomůckou není možné s jistotou konstatovat, kdo byl prvním lipnickým rabínem. Na počátku 17. století byl rabínem Pesach ben Mojžíš, který se do Lipníku možná přistěhoval z Krakova společně se svým současníkem, rabínem Jechielem ha Kohenem. Zdá se, že rabín Pesach zanechal místní komunitě významný odkaz, protože bohaté instituce, jež židovská obec měla na počátku 17. století, byly pravděpodobně jeho zásluha – za skutečného zakladatele historického významu židovské komunity v Lipníku je však

⁹⁹ DUŠEK, Bohuslav, Židovstvo v Lipníku v 17. století, in: *Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, ročník 12, Kroměříž 1930, s. 77.

¹⁰⁰ KOCMAN, Pavel, Die Juden im ersten erhaltenen mährischen Kataster-Lahnregister, in: *Judaica Bohemiae*, Praha: 2003, s. 128.

¹⁰¹ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 250, urbář panství helfštýnského z r. 1688.

¹⁰² ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 223, sign. 58, privilegium Františka Ditrichštejna židovské obci, 1656.

považován rabín Moses Simson Bachrach (1632-1644), kterým je tradičně začínána série lipnických rabínů.¹⁰³ Aktivita tohoto rabína, který byl literárně velmi plodný, byla přerušena švédským vpádem, který způsobil odstěhování bohatých a významných Židů.¹⁰⁴

Nástupcem Mosese Simsona Bachracha byl rabín Isak Eulenburg zvaný Pripsel (1650-1657), který proslul jako kabalista a talmudista. Rabín Isaiah Horowitz (1658-1673) patřil do slavné rodiny Horowitzů, jejíž významní členové byli rozeseti po celé Evropě. Posledním rabínem, který působil v Lipníku v průběhu 17. století, byl Jakob Abraham ben Rafael z Krakova (1690-1700). Bohužel v prameni není uvedeno jméno rabína, který působil jako duchovní vůdce židovské komunity v období sedmnácti let mezi odchodem Horowitze a příchodem Rafaela. Dle nápisů na hrobech místního židovského hřbitova lze však dovodit, že by jím mohl být rabín Zwi Hirsch.

Hillel uvádí, že v polovině 17. století patřili k vůdcům lipnické židovské komunity rabín Mojžíš, syn rabína Pesacha, Menachem, zeť rabína Jechiela ha Kohena, rabín Jonah, syn Sabbataiho a rabín Samuel ha Kohen nebo jeho syn rabín Aron, který byl mnoho let židovským soudcem a hlavou komunity. Správa židovské komunity se skládala ze dvou orgánů – rady a výboru. Vedoucí rady měl rovněž pravomoci soudce – ve spolupráci s porotou mohl ukládat jednotlivým členům komunity finanční pokuty nebo fyzické tresty. Výbor byl složen ze čtyř až osmi členů, kteří byli svoláváni pouze výjimečně v záležitostech, kdy bylo třeba zastupovat celou komunitu. Kromě této městské správy existovaly dva nezávislé správní orgány – hřbitov a správa synagogy.¹⁰⁵

4.2 Zámožnější vrstva

Významným zdrojem informací o lipnické židovské komunitě (konkrétněji o významných a zámožných rodinách) jsou rodinné rejstříky, které ve své publikaci důkladně rozebral Hillel. Tyto adresáře poskytují informace o jednotlivých významných Židech a jejich potomcích, takže je s jejich pomocí možné vysledovat vztahy mezi těmito rodinami – ačkoli ambicí mé práce není předložit historii těchto rodin, myslím, že do budoucna by toto téma bylo vhodné zpracovat.

¹⁰³ HILLEL, Fiewel, *Die Rabbiner und die verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert*, Mährisch Ostrau 1928, s. 16-17.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 21.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 46-67.

Zámožní členové židovské komunity často působili v jejím vedení, ve škole, nebo jako zemští starší. Z těchto Židů jmenujme například Menachema ben Josefa, zetě rabína Jechiela ha Kohena, který stál dlouho v čele komunity a pravděpodobně byl i vůdcem deputace, jež roku 1656 získala privilegia od knížete Ferdinanda z Ditrichštejna. Z dalších zámožných a vlivných rodin jmenujme rodinu Arona ha Kohena, který roku 1667 zastával čestný úřad zemského staršího a vedoucího komunity. K rodinám, které Hillel nazývá „patricijskými“, patřila i rodina Jonáše ben Sabtaie. Některé z těchto bohatších rodin opustily Lipník v době, kdy byl okupován Švédy, pravděpodobně se však po jejich odchodu zase vrátily. Mnoho zámožných a významných rodin, které patřily k židovské inteligenci, se v Lipníku usadila poté, co byli zdejší Židé roku 1670 vyhnáni z důvodu údajné spolupráce s Turky – jmenovitě se jedná například o rodinu Jontowa Lipmana Munka a Jakowa Arona Munka. Jednalo se o jednu z nejbohatších rodin v tamější komunitě.¹⁰⁶

4.3 Řemeslníci, hospodáři a židovští podnikatelé

Podle Duška se Židé v Lipníku živili zejména obchodem, prostřednictvím kterého zásobovali město vším potřebným. Zvláštním artiklem jejich obchodu měl být ve zkoumané době obchod s koňmi.¹⁰⁷ Maloň dodává, že nejčastějším židovským řemeslem bylo původně v Lipníku mečířství, tedy výroba chladných zbraní (to však bylo patentem Ferdinanda I. zakázáno). Dále byly častými řemesly provozovanými Židy sklenářství, kloboučnictví, provaznictví, knihařství, punčochářství a podobně. Židé-obchodníci provozovali zejména dálkový obchod se Slezskem a Polskem – hlavním vývozním artiklem byly textilie, dovozu pak dominovala vlna, dobytek, koně a vosk. Z dalších povolání můžeme zmínit hauzirníky, tedy podomní obchodníky.¹⁰⁸

Z pramenů k dějinám lipenské židovské komunity se dočteme o židovských krejčích (v letech 1622 až 1626 jsou zde vedeni krejčí Lev, Markus a Mojžíš),¹⁰⁹ sklenářích, nebo o židovském loutnaři, který byl v Lipníku evidován k roku 1622.¹¹⁰ V privilegiu z roku 1656

¹⁰⁶ HILLEL, Fiewel, *Die Rabbiner und die verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert*, Mährisch Ostrau 1928, s. 71-75.

¹⁰⁷ DUŠEK, Bohuslav, Židovstvo v Lipníku v 17. století, in: *Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, ročník 12, Kroměříž 1930, s. 77.

¹⁰⁸ MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008, s. 7.

¹⁰⁹ SOKAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 77, fol. 55v, 60v, 65r a 83r.

¹¹⁰ Tamtéž, fol. 55.

nalezneme informaci o židovském kováři, který je povolen židovské obci v případě, pokud je křesťanský kovář mimo město.¹¹¹ Urbář z roku 1688 dále zmiňuje dva včelaře.¹¹² O skutečnosti, že v Lipníku působili i židovští finančníci, hovoří dokument, podle kterého se v Lipníku roku 1618 platil ze zapůjčených 14 zlatých úrok jeden zlatý (tedy něco přes 7 %).¹¹³

Štěpán dodává, že lipničtí židovští obchodníci měli rozsáhlou síť obchodních kontaktů v rámci své komunity – Židé ze střední Moravy mezi sebou hojně obchodovali a vzájemně si půjčovali peníze. Těsně před vypuknutím třicetileté války byly důvodem k těmto půjčkám zvýšené výdaje v souvislosti s válkou (kvartýrování, kontribuce, zvláštní daně apod.).¹¹⁴

K roku 1655 můžeme získat přibližný obrázek o podnikatelských činnostech židovské komunity získat ze Soupisu židovských hoferů a hospodářů v Lipníku – počet hoferů byl k tomuto roku padesát osob, počet hospodářů třicet sedm osob.¹¹⁵ Lze konstatovat, že hospodáři tvořili přibližně 9 % židovské komunity.

Další informace o podnikatelských aktivitách lipnických Židů nalezneme v lánových rejstřících (vizitace židovské komunity probíhala v období mezi lety 1656 až 1676), na základě kterých můžeme konstatovat, že rozložení živností bylo velmi pestré – nejvíce se v židovské obci nacházeli kramáři, v menším zastoupení pak kořenáři, zlatník, řezníci, ševcové, učitelé, kořalečníci a dokonce je zde evidován i jeden žebrák (Izák Dřevohostický). Na celé ghetto připadal jediný grunt, jehož majitelem byl do roku 1665 Lazar Sral.¹¹⁶

¹¹¹ ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 223, sign. 58, privilegium Františka Ditrichštejna židovské obci, 1656.

¹¹² ZAOO, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 250, urbář panství helfštýnského z r. 1688.

¹¹³ SOkAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 94, fol. 76r.

¹¹⁴ ŠTĚPÁN, Jan. Příspěvek k poznání přerovské, lipnické a hranické židovské komunity k roku 1619, in: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2003, s. 5-6.

¹¹⁵ SOkAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, kart. 21, inv. č. 639-3, Soupis židovských hoferů a hospodářů v Lipníku nad Bečvou z r. 1655

¹¹⁶ Moravský zemský archiv v Brně, Lánové rejstříky – Lipník nad Bečvou, kart. 176, inv. č. 188, sign. 176.

4.4 Cizinci

Dušek uvádí, že mezi židovskou komunitou docházelo k rozporům mezi usedlými a nově příchozími – cizí Židé, kteří věděli o obchodním úspěchu místních, se snažili získat pro sebe jejich práva, což místním Židům pochopitelně vadilo.¹¹⁷ Počet cizinců v židovské komunitě pravděpodobně nebyl v období 17. století zanedbatelný – mírný populační úpadek po třicetileté válce byl kompenzován právě cizími Židy přicházejícími jak z českých zemí, tak ze zahraničí.

Dále lze k problematice nově příchozích Židů konstatovat, že jejich příchod nesl požadavek na větší sídelní prostor. Ten se však pouze těžko nacházel, protože Židé mohli obývat pouze čtyřicet pět domů ve městě (jak bylo konstatováno v privilegiu knížete Ferdinanda z Ditrichštejna z roku 1656). Z tohoto důvodu Židé občas skupovali křesťanské domy.¹¹⁸

Jak jsem již uvedl v podkapitole, věnované zámožnějším lipnickým židovským rodinám, mnohé z „patricijských“ rodin přibýly v Lipníku poté, co byli roku 1670 vyhnáni Židé z Vídně. Jednalo se například o rodinu Jontowa Lipmana Munka nebo Jakowa Arona Munka, které se následně staly v rámci Lipníku významnými a vlivnými.¹¹⁹

¹¹⁷ DUŠEK, Bohuslav, Židovstvo v Lipníku v 17. století, in: *Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, ročník 12, Kroměříž 1930, s. 77.

¹¹⁸ MALOŇ, Lubor, *Židé v Lipníku nad Bečvou*, Telč, 2019, s. 10.

¹¹⁹ HILLEL, Fiewel, *Die Rabbiner und die verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert*, Mährisch Ostrau 1928, s. 75.

5 Přírodní katastrofy

Židy v 17. století rovněž ohrožovaly i přírodní pohromy, které nemalou měrou zasahovaly do jejich životů a demograficky ovlivňovaly jejich celkový počet v místě postižení. Tak tomu bylo i v Lipníku a tato doba byla velmi nepříznivá i z hlediska hygienického, neboť se důsledně nedbalo na uklízení nečistot každého domu a když ano, tak neexistovaly efektivní způsoby, jak se jich zcela zbavit. Z velmi špatných hygienických návyků společně s přesuny vojsk se velmi dařilo morovým epidemiím a všelijakým parazitům napadajících kůži. Šířili se samozřejmě různé choroby, ale právě morovým epidemiím je věnovaná velká pozornost z řad laiků i odborníků, protože si s sebou „odnášely“ tisíce lidí, pochopitelně ne v takové intenzitě jako tomu bylo ve středověku, přesto vzbuzovaly oprávněný strach.

V Lipníku došlo k několika vlnám epidemie moru, které zde byly zavlečené z přilehlých měst i kvůli hojným obchodním kontaktům, ale taky i již kvůli zmíněným válkám. Třicetiletá válka v tomto směru byla živnou půdou pro infekční choroby a ačkoliv Lipník nebyl nijak zvlášť velkým městem ani lákavým místem pobytu, migrovali přes něj díky výhodné geografické poloze vojska, která to přes Moravskou bránu měla během přesunu nejjednodušší v porovnání se sousedními Beskydy nebo Oderskými vrchy. Na začátku třicetileté války v letech 1623-1624 došlo v důsledku morové rány k hospodářskému zhroucení města, neboť prameny hovoří až o 800 obětech a do toho měšťané odváděly vysoké výdaje na vojsko, takže byli ekonomicky, hospodářsky i zdravotně ve velmi vypjaté situaci¹²⁰.

Další výraznější morovou epidemií byla v roce 1679, kdy teprve na území střední Moravy propukala a v následujícím roce byly patrné její dopady na lidských obětech, které nemáme přesně vyčíslené, za to ale víme, že Židům byly tyto následky přičítány bez ohledu na skutečnost, že se v jistých společenských kruzích vědělo, že původcem musel být někdo z Balkánu, odkud se mor šířil¹²¹. K roku 1680, konkrétně v létě bylo tenkrát na Moravě tolik morových obětí, že i v Lipníku a nedalekém hanáckém Přerově nebylo pomalem kde

¹²⁰ HOSÁK, Ladislav, *Počátky města Lipníka nad Bečvou. Nikoli nejmenší na Moravě*. Hosák, Ladislav. Nikoli nejmenší na Moravě : kniha o Lipníku nad Bečvou : vydal ve dvacátém výročí osvobození ČSSR a na oslavu sedmistého výročí založení města Městský národní výbor v Lipníku nad Bečvou. s. 22

¹²¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. s. 90

pohřbívat a nedá se vyloučit, že mnozí pozůstalí těchto obětí své zesnulé pochovali i mimo hradby města¹²².

Jakkoliv se Židé mohli cítit v nebezpečí ze strany většinové křesťanské společnosti, kdykoliv se přihodila taková celospolečenská tragédie, naštěstí měli oporu sami v sobě, konkrétně v zemské židovské organizaci, která myslela i na ty, které zasáhl nejen mor, ale i pogrom či požár. Tato pomoc se projevovala zejména finančně, aby taková komunita nemusela dlouhodobě živořit¹²³. Bohužel nepodařilo se mi dopátrat informace, zda-li takové transakce do lipnické židovské komunity plynuly.

Jisté však je, že morové rány nebyly zdaleka jediným přírodním živlem, který se na městeč podepsal, ale taky zde proběhly i dva velké požáry mezi nimiž byl dvacetiletý odstup. Při prvním v dubnu roku 1613 byla postižena převážně severní část města, ale zasažen byl i zámek, který byl dokončen za tehdejšího majitele panství - Jiřího Bruntalského v roce 1609¹²⁴ a kromě toho až 200 budov¹²⁵, z čehož je patrné, že materiální škody i psychická újma po zničených domovech nebyla malého rozsahu. Nicméně za vládnutí Bruntalských se Židům obzvláště dařilo, byli jim rozšířena privilegia a mohli stavět domy i na nových pozemcích, pakliže byly staré obydlí shledány za nedostatečné¹²⁶.

Ačkoliv byla 30. léta v Lipníku relativně klidná bez vážnějších organizovaných útoků, přesto si obyvatelé města včetně Židů neoddykli, neboť v létě roku 1633 zde vznikl obrovský požár¹²⁷. Pracuje se s dvěma verzemi, odkud se požár šířil. První, která je obecněji považována za nepravděpodobnou, tvrdí, že požár vznikl v centru města, což by ale neodpovídalo směru šíření ohnivého pekla a ani informacím o něm. Pravděpodobnější je zdroj požáru ze zámecké kuchyně, který nebyl ukryt v městském jádru, ale i tak to ohni nezabránilo v šíření. Během této přírodní katastrofy byly poničeny či zcela zdevastovány nejdůležitější budovy ve městě jako římskokatolický kostel či městská radnice. Bohužel zkáza se nevyhnula

¹²² POLIŠENSKÝ, Josef. *Kniha o bolesti a smutku: výbor z moravských kronik XVII. století*. Praha: Evropský literární klub, 1948. s. 154

¹²³ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie*, s. 90

¹²⁴ ZÁMEK, ZÁMECKÝ PARK, STŘEŠNÍ ZAHRADA: Turistické informační centrum Lipník nad Bečvou. *Turistické informační centrum Lipník nad Bečvou: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: <https://info.mesto-lipnik.cz/zamek-zamecky-park-stresni-zahrada/d-1042>

¹²⁵ Maloň, Lubor, *Putování dějinami*, 2008, s. 37

¹²⁶ HILLEL, F. *Die Rabbiner*, 1928. s.48

¹²⁷ Krška, Ivan. *Archiv* (1991), s.17

ani židovské komunitě, která přišla o 7 stavení a 6 bylo poničeno a ještě dlouho poté je opravovala či zcela zbourala a postavila nové. O co ničivější toto neštětí bylo pro Židy když se dozvěděli, že v ohni ztratili své cennosti. Blížil se totiž významný židovský svátek roš hašana, kvůli kterému si odložili celé rodiny zlato a stříbro k místnímu klenotníkovi a jehož dům vzplál. Toho dne, kdy požár pustošil město, bylo větrno, a tak se není čemu divit, že postihl takové množství obyvatel. V souvislosti s touto událostí se taky odstěhovalo mnoho rodin, které tak ztratili celá svá hospodářství. Zmiňuje se o tom ve své městské kronice i tehdejší lipnický primátor Zikmundek a nutno podotknout, že jsou tyto data dosti šokující. Můžeme se v nich dozvědět, že oproti době před požárem města, z něj odešla téměř polovina obyvatel, především osedlých, kteří nemalou měrou přispívaly k ekonomické stabilitě města a to i během třicetileté války. Samozřejmě takový úbytek obyvatel se někde promítl a logicky nejvíc v mimořádných platbách městu nebo robotě. Přeživší a ostatní obyvatelstvo muselo mnohdy zastat práci i za dva, aby vyrovnaly dosavadní produktivitu. V porovnání s požárem v roce 1613 byl daleko ničivější a ochromil stavební rozvoj města¹²⁸.

Požár také zasáhl místní úrodu, ze které víceméně nic nezbylo. Situace ve městě byla natolik vážná, že za těchto podmínek zde nemohl nadále sloužit nový rabín Moses Simson Bachrach. Židovská ulice se stala na nějakou dobu neobyvatelnou, a proto zde tato náboženská autorita nemohla nadále být. Dočasně tedy odchází do Uherského Brodu, kde taktéž působil a kde měl pár příbuzných¹²⁹. Lipnická židovská komunita tak byla do jara 1635 bez rabína, kterého zastupovali asesoři či učitel.

¹²⁸ *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri. sv. 3 s. 497.

¹²⁹ HILLEL, F. *Die Rabbiner*, 1928. s.19

6 Případy soudních sporů s Židy

Jak již bylo výše uvedeno, lipničtí Židé byli během 17. století pogromu ušetřeni, ale i přes poměrně poklidné soužití s křesťany docházelo k dennodenním potyčkám, slovním výhrůžkám nebo i rozšiřování pomluv. Pokud křesťanští měšťané jakkoliv strádali, například díky špatné úrodě nemohli nasytit své rodiny, protože jim živnost nevydělávala, ochotně slovně napadali Židy, protože ti se v nejtěžších chvílích dokázali jako komunita semknout a navzájem si pomáhat a tím přestat jakékoliv příkoří. To mohlo v křesťanech vzbuzovat dojem, že Židé stále prosperují, což jim nedokázali odpustit.

Ve fondu Archiv města Lipník nad Bečvou (AML) jsou v jednotlivých písemnostech uvedeny příklady sporů mezi majoritními křesťany a minoritními Židy nebo šlo jen o zmínění se, že jsou do celého deliktu nějak zapleteni. V kronice Martina Zikmundka, jež byl na začátku 17. století opakovaně zvolen do úřadu primátora města Lipník¹³⁰, je takových případů nespočet. Budu se věnovat čtyřem z nich, abych ukázal, jak spory mezi Židy a křesťany probíhaly.

„V létě v úterý před svátkem sv. Martina cestoval jistý rakouský řemeslník ze Salzburku do Olomouce a odtud dále na Lipník. S ním byl také tovaryš tkalcovského řemesla z města Oder. Na cestě byli oba přepadeni a oloupeni lipnickými měšťany a sice Jakubem Zborovským a lazebníkem Jiříkem Herčukem. Zde se také tkalci rozdělili poté, co jim lipničtí vyhrožovali horším zacházením. Tovaryše obrali o osobní věci ještě jednou a o osudu rakouského řemeslníka nic dalšího nevíme. Tovaryš začal celou záležitost řešit s místními obyvateli Lipníka, kde se opět setkal s lupiči, s nimiž se snažil navázat kontakt, avšak oni předstírali, že ho neznají. Pro nedostatek důkazů byli obě strany uvězněny, než se celá situace prověří jeho milostí Jiřím starším Bruntálským. Tovaryš byl propuštěn z vězení, ale i tak se k němu místní chovali nedůvěřivě. Mezitím Bruntálský postoupil celou záležitost k úředníkovi do Oder, aby se od něj dozvěděl, co ví o tovaryšovi a incidentu – ten odpověděl, že je se situací seznámen a byl by schopen lupiče poznat. Postupně bylo přikročeno k rozhodování městské rady, neboť se ukázalo, že není Bruntálský zcela nestranný. Majitel panství totiž sympatizoval s myšlenkou dosadit nového německého kněze na místní faru a to prosazoval i Zborovský. Jakmile celý případ pokročil dále, Zborovský se přiznal, že lipnickým Židům v nocích kradl peřiny z hůr, což ovšem zmiňovat nemusel, jelikož to nijak

¹³⁰ KRŠKA, Ivan: *Archiv*, 1991, s. 13

nesouviselo s probíraným případem. Naopak ho tato informace usvědčila ze spáchaného zločinu a společně s Herčukem byli v létě 1616 popraveni, tedy sedm let po incidentu¹³¹.

„U dalšího případu je zmiňován jakýsi řezník Žid z Lipníku, jež dal místnímu katovi Adamovi svou sekeru, kterou využíval k výkonu své živnosti. Adam jí popravil v létě 1610 zločince ze Starého Jičina a hned ji pak navrátil Židovi“¹³².

„Židovce Regině Perlhefterce byla zpočátku bez komplikací dodána čtyři vědra piva (září 1620) na svatbu jejího syna od paní Turzové z Bytče. O pivu se však dozvěděli měšťané a vrchnostenský úředník Stvolinský se dovtipil, že by Turzová nemohla vydat pivo bez souhlasu vrchnosti, jenže to bylo v rozporu s místním usnesením, že Židé nemohou přijímat žádný dar od křesťanů. Nakonec bylo pivo zabaveno a dáno do špitálu“¹³³.

„22. července 1636 se stala další příhoda. Sloužící ovčák Jura z vedlejší vesnice Slavkov byl naposled viděn na primátorově dvoře a od té doby byl nezvěstný. Spolu s ním sloužil i starší ovčák Bartoň. Hofeři si všimli jeho pár osobních věcí na dvoře a Bartoň byl od té chvíle považován za hlavního podezřelého z jeho zmizení. Nakonec se pod tlakem skupiny přiznal, že jej zabil hráběmi a posléze vhodil do rozvodněné řeky Bečvy. Podle výpovědi měla být důvodem zabití krádež ukrytých peněz patřících Bartoňovi. Jura vyhrožoval Bartoňovi, že vše poví primátorovi a zřejmě proto došlo k jeho vraždě. Ukázalo se totiž, že Bartoň tajně prodával primátorovi ovce Židům. Jednalo se o dva Židy, jeden z nich uprchl před spravedlností pryč z města a druhý Jakub Samků byl vzat do vězení ve svých šedesáti letech. K popravě polámáním a vpletením do kola došlo jak u Bartoně, tak u Samka 22. února 1637. Pro velké prosby Židů bylo trápení Samka po přímlově primátora zlehčeno. Vesnice Slavkov musela zaplatit za celý popravčí proces 13 zl. 21 gr“¹³⁴.

Jak je patrné z výše popsanych incidentů Židé se spíše dostávali do soudních při jako vedlejší osoby a často ani nemuseli vědět, že jsou součástí ne-li přímo aktéry nějaké nepravosti. Nicméně to nic nemění na faktu, že i mezi nimi probíhali různé delikty, nejčastěji nepovolený prodej či v případě Reginy Židovky dar. Zcela okrajově jsou Židé připomenuti v prvním sporu, kdy byly naopak oběťmi, aniž by to kde předtím hlásili. U druhého případu nepřekvapí, že došlo k interakci mezi Židem a katem, protože obě tyto osoby se všeobecně netěšili dobré pověsti a pro Židy setkání s katem nejspíš neznamenovalo žádnou újmu na cti.

¹³¹ SOkAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 421, fol. 153r-154v

¹³² SOkAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 421, fol. 157v

¹³³ SOkAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 421, fol. 160r

¹³⁴ SOkAPr, Archiv Města Lipník nad Bečvou, inv. č. 421, fol. 131r-132v

Závěr

Předkládaná bakalářská práce se zabývala problematikou Židů v Lipníku nad Bečvou v období 17. století. Konkrétně jsem se soustředil na vybrané sociální a demografické faktory, které jsou postižitelné prostřednictvím historických pramenů. Pramenná základna pro toto období je poměrně široká, bohužel se v jistých aspektech ukázala být neúplnou či torzovitou – problémem bylo například určení podrobnějších charakteristik lipnické židovské komunity, například přesný počet židovských obyvatel v poměru k obyvatelům křesťanským. V jiných aspektech byly naopak prameny informačně bohaté – velké množství informací jsem našel k jednotlivým daním, platům apod., které byli Židé nuceni odvádět. Podrobný rozbor těchto pramenů jde nad rámec tématu této práce, myslím však, že by šlo o vhodný materiál pro rozsáhlejší závěrečnou práci.

Jako významný přelom ve vývoji lipnického židovského osídlení se ukázala být třicetiletá válka, která doléhala na Židy nejen přímými vojenskými akcemi, ale rovněž i výdaji na vojenské daně (kontribuce). Moravské židovstvo mělo zaplatit kontribuci 50 000 zlatých pro regiment knížete Maxmiliána z Lichtenštejna, kvůli komplikacím při výběru však byla nakonec část kontribuce odpuštěna. Co se týče struktury židovského osídlení v první polovině 17. století, lze hovořit o kontinuitě s obdobím předcházejícím – válkou a s ní spojenými ztíženými ekonomickými podmínkami však byly některé aspekty tohoto vývoje urychleny. Židovskou komunitu v Lipníku obohacovala například migrace z Polska, ale i z jiných evropských zemí.

V závěru mohu souhlasit se stanoviskem Millera, který konstatoval, že třicetiletá válka přispěla paradoxně k dočasnému a dílčímu zlepšení sociálního postavení moravských Židů a také k růstu židovské populace. Determinantem tohoto procesu byl mimo jiné fakt, že aristokracie začala v 17. století více využívat služeb židovských finančníků a obchodníků, kteří prodávali zboží režijního velkostatku na místních i vzdálených trzích. Na základě této i jiných skutečností je možné konstatovat, že v 17. století dospěl vztah mezi moravskou šlechtou a židovským obyvatelstvem k jakési symbióze. Šlechta na jedné straně poskytovala

Židům správní autonomii, ekonomická privilegia a právní ochranu, na straně druhé pomáhaly židovské komunity pozvedat prosperitu panství a velkostatku.¹³⁵

V případě lipnické židovské komunity můžeme konstatovat, že nebyla nijak zvláště bohatá, což dokazuje i relativně poklidné soužití obou náboženských skupin v městském jádru. Jistou ochranu Židům poskytovala skutečnost, že se účastnili hospodářského podnikání šlechty – například lipničtí Židé se zapojovali do obchodu se sklem. Právě vrchnostenská privilegia tvořila základní rámec vztahů mezi židovskými poddanými a vrchností – roku 1628 bylo v Lipníku realizováno potvrzení židovských práv v souvislosti s privilegiem pro křesťanské město. V tomto kontextu míním, že je nevhodné o lipnických Židech hovořit jako o lidech na okraji společnosti, jak jsou často Židé raného novověku obecně nazýváni, ale měli bychom je vidět spíše jako specifickou sociální a kulturní minoritu.

Ze studia archivních pramenů vyplynulo, že lipničtí Židé se živili zejména obchodem (konkrétněji primárně drobným kramářským a podomním obchodem), v čemž se neodchylovali od většiny moravského židovstva. Četné zmínky odkazují i na židovské řemeslníky, v Lipníku působili i Židé půjčující peníze na úrok. V souvislosti s tím, že roku 1628 bylo Židům obecně zakázáno pronajímat soukromá mýta, můžeme uvést, že v Lipníku nebyl tento zákaz příliš respektován a spory o to, zda bude mýto pronajato Židovi nebo křesťanovi, evidujeme ještě k padesátým letům 17. století. Lipničtí Židé měli rovněž pronajatou palírnu. Zajímavý je odkaz na to, že na celou lipnickou židovskou obec připadal jediný grunt – co se obecně týče držby zemědělských usedlostí Židy, jednalo se spíše o výjimky.

¹³⁵ MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006, s. 126.

Seznam pramenů, literatury a online zdrojů

Prameny

Státní okresní archiv Přerov, Archiv města Lipník nad Bečvou:

- inv. č. 53, 77, 94.
- inv. č. 421, Kronika primátora Martina Zikmundka z r. 1615
- kart. 21, inv. č. 641-1, Soupis Židů v Lipníku z r. 1618
- kart. 21, inv. č. 641-8, Soupis Židů v Lipníku z r. 1650
- kart. 21, inv. č. 641-9, Soupis pustých a osedlých židovských domů v Lipníku z r. 1650
- kart. 21, inv. č. 639-3, Soupis židovských hoferů a hospodářů v Lipníku nad Bečvou z r. 1655
- kart. 21, inv. č. 639-2, Soupis židovských domů v Lipníku z r. 1656

Moravský zemský archiv v Brně

- Lánové rejstříky – Lipník nad Bečvou, kart. 176, inv. č. 188, sign. 176.
- D2 – Rektifikační akta, inv. č. 241-b, sign. 176, Domovní daň – soupis osedlých a pustých domů na lipnickém panství, město Lipník nad Bečvou, r. 1667
- RAD, inv. č. 492, 1629 IV 7, Nikolsburg, fol. 12r-13v

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc:

- fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 223, sign. 58, privilegium Františka Ditrichštejna židovské obci, 1656
- fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 249, urbář panství helfštýnského z r. 1609
- fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 4003, urbář panství helfštejnského
- fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 250, urbář panství helfštýnského z r. 1688
- fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 2297, sign. 66

Monografie

BREUER, Mordechai – GRAETZ, Michael, *Deutsch-jüdische Geschichte in der Neuzeit, Band I, Tradition und Aufklärung 1600-1780*, München 2000.

BŮŽEK, Václav - GRULICH, Josef - HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - NOVOTNÝ, Miroslav - SMÍŠEK, Rostislav - BEZECNÝ, Zdeněk - CERMAN, Ivo - DIBELKA, Jaroslav - GAŽI, Martin - HLAVÁČEK, Petr - MAREK, Pavel - RYANTOVÁ, Marie - SEMOTANOVÁ, Eva - VYBÍRAL, Zdeněk, *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Václav Bůžek a kol.; hlavní autoři. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

ŘURČANSKÝ, Marek. *Česká města a jejich správa za třicetileté války: zemský a lokální kontext*. Marek Řurčanský. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2013.

FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.

HEILIG, Bernhard, *Eine mährische Stadt und ihrer Ghetto*, Brno 1932.

HILLEL, Fiewel, *Die Rabbiner und die verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert*, Mährisch Ostrau 1928.

ISRAEL, Jonathan I., *European Jewry in the Age of Mercantilism, 1550-1750*, London-Portland 1998.

KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Encyklopedie židovských památek Moravy a Slezska*, Praha 2018.

KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Židovské památky v Lipníku nad Bečvou*, Olomouc 2000.

KRŠKA, Ivan, *Archiv města Lipníka nad Bečvou, Sborník archivních prací*, Lipník nad Bečvou 1991.

KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 3. díl, Kolín-Míro*, Praha 1998.

Lipník nad Bečvou: naše město 2016. *Lipník nad Bečvou : Město Lipník nad Bečvou*, 2016. 431 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, plány, faksimile ; 32 cm + 1 CD

MALOŇ, Lubor, *Putování dějinami: město Lipník v proměnách staletí*, Lipník nad Bečvou 2008.

MALOŇ, Lubor, *Židé v Lipníku nad Bečvou*, Telč, 2019.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka. *K dějinám Židů v českých zemích*. Lenka Matušíková. Vydání první Praha : Národní archiv, 2015.

MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.

MILLER, Michael, *Moravští Židé v době emancipace*, Praha 2015.

PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

POLIŠENSKÝ, Josef. *Kniha o bolesti a smutku: výbor z moravských kronik XVII. století*. Praha: Evropský literární klub, 1948.

VAŇÁK, Bohumil, ed. et al. *Nikoli nejmenší na Moravě: kniha o Lipníku nad Bečvou: [sborník statí a vzpomínek k oslavám 700. výročí vzniku Lipníka nad Bečvou. V Lipníku nad Bečvou: Městský národní výbor, 1965.*

VOREL, Petr, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*. Petr Vorel. Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 2001.

Příspěvky do časopisů a sborníků

d'ELVERT, Christian, Zur Geschichte der Juden in Mähren und Österreichisch-Schlesien mit Rücksicht auf Österreich-Ungarn überhaupt und die Nachbarländer, in: *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Bd. 30*, Brünn 1895, s. 168-189.

DUŠEK, Bohuslav, Židovstvo v Lipníku v 17. století, in: *Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, ročník 12, Kroměříž 1930, s. 75-77.

HILLEL, Fiewel, Geschichte der Juden in Leipnik, in: *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1929, s. 301-307.

HOSÁK, Ladislav, *Počátky města Lipníka nad Bečvou. Nikoli nejmenší na Moravě*. Hosák, Ladislav. *Nikoli nejmenší na Moravě : Kniha o Lipníku nad Bečvou : vydal ve dvacátém výročí osvobození ČSSR a na oslavu sedmistého výročí založení města Městský národní výbor v Lipníku nad Bečvou*. s. 22

Jüdische Volksstimme: Unabhängiges unparteiisches Wochenblatt. Brünn 1900-1934

KLENOVSKÝ, Jaroslav, Budovy židovských institucí v moravských ghettech, in: *Židé a Morava: sborník příspěvků přednesených na konferenci konané 11. listopadu 1998 v Kroměříži*, Kroměříž 1999, s. 80-82.

KOCMAN, Pavel, Daňové zatížení moravských Židů v 16. a 17. století, *Židé a Morava* 15, 2009, s. 7-25.

KOCMAN, Pavel, Die Juden im ersten erhaltenen mährischen Kataster-Lahnregister, in: *Judaica Bohemiae*, Praha: 2003, s. 104-191.

KOCMAN, Pavel, Die jüdische Besiedlung Mährens an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts nach den Steuereklärungen der mährischen Stände, *Judaica Bohemiae* 41, 2005, s. 160-260.

KOCMAN, Pavel. *Kardinál Ditrichštejn a moravští židé.* Pavel Kocman. In: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba : XXIX. mikulovské sympozium, 11.-12. října 2006 / V Mikulově : ČR-Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově ; V Brně : Muzejní a vlastivědná společnost, [2006] s. 135-148.

KUDĚLA, Jiří, Poznámky k dějinám židů v habsburské monarchii v 16.–19. století, *Folia Historica Bohemica* 16, 1993, s. 7-33.

LAPÁČEK, Jiří, Poznámky k separaci Židů v Lipníku nad Bečvou, in: *Židé a Morava: sborník z konference konané v listopadu 1996 v Kroměříži*, Kroměříž 1997, s. 27-30.

MARADA, Miroslav, Dějiny židovské obce v Lipníku nad Bečvou do třicetileté války ve světle archivních pramenů, in: *Lipník nad Bečvou: Naše město 2016*, Lipník nad Bečvou 2016, s. 32-40.

MARADA, Miroslav, Demografický obraz židovských obcí v Lipníku nad Bečvou a v Hranicích v polovině 17. století, in: *Židé a Morava: sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska 11. listopadu 2009*, Kroměříž 2010, s. 28-33.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka. *Móda, nebo politika? Z uliček pražského ghetta na konci 17. století.* Matušíková, Lenka. In: *Inter laurum et olivam / Praha : Karolinum, 2007, s. 753-757.*

RADIMSKÝ, Jiří, Vývoj obyvatelstva na Moravě do r. 1857, *Vlastivědný věstník moravský* 1, 1946, s. 72-110.

SCHENK, Zdeněk – MIKULÍK, Jan, Archeologické objevy v Lipníku nad Bečvou, in: *Lipník nad Bečvou: Naše město 2016*, Lipník nad Bečvou 2016, s. 6-31.

SLAVÍK, František Augustin, Židé na Moravě po třicetileté válce, *Časopis Matice moravské* 16, 1892, s. 63-65.

ŠTĚPÁN, Jan. Příspěvek k poznání přerovské, lipnické a hranické židovské komunity k roku 1619, in: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2003, s. 5-6.

Závěrečné práce

HANÁK, Rostislav, *Kojetínští Židé a povstání roku 1887*, Olomouc 2015, bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra historie.

Online zdroje

React App. React App [online]. Dostupné z: <https://www.bmsj.eu/content/11>

ZÁMEK, ZÁMECKÝ PARK, STŘEŠNÍ ZAHRADA: Turistické informační centrum Lipník nad Bečvou. *Turistické informační centrum Lipník nad Bečvou: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: <https://info.mesto-lipnik.cz/zamek-zamecky-park-stresni-zahrada/d-1042>

Resumé

The bachelor's thesis deals with the history of socio-demographic aspects and the development of the Jewish population in Lipník nad Bečvou in the 17th century. The study of statistical sources together with land registers and privileges, which are available in the State District Archive of Přerov, specifically from the collection of the City of Lipník nad Bečvou, contains important information on socio-demographic issues, which no major monograph has addressed so far. There is also a group of sources from the Regional Archive of Opava, which has a predominantly accounting character.

From other sources, land registers are essential for the given topic, which testify to legal and administrative conditions. A useful socio-demographic source is also the rope registers, where we can find information about the salaries and obligations of Jews, contracts with them, lists of Jews in Lipník and many others. The spring base is also enriched with privileges, especially arising from the initiative of the local aristocratic Dietrichstein family.

Within the research interest in the topic of Jews for the 17th century, mostly contributions in anthologies or studies are available. This also points to the fact that the topic is not well developed and the Jews are rather related to their heyday in the Thirty Years' War and then within it, however, the second half of the 17th century is often neglected and only in recent years can be to say that it enjoys greater interest from the professional public.

At the end of the work he answers a number of questions. We can say that there are enough sources, but also only in certain topics and therefore there had to be a comparison with the literature. Jews could engage in any craft with each other, and yet they had close ties to local Christians. Most often, the local Jews were door-to-door salesmen, but also various craftsmen, such as shoemakers or butchers. The Thirty Years' War and the war with the Turks in the second half of the 17th century weakened the Jews, but not as much as the Christians, they still managed to maintain their standard of living. In addition, these wars contributed to the replenishment of the Jewish population from Poland and Ukraine or from Vienna.